

Kommittédirektiv



Frivillig jämställdhetsmärkning av produkter och tjänster

**Dir.
1999:13**

Beslut vid regeringssammanträde den 18 februari 1999

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall bland annat mot bakgrund av den förstudie om jämställdhetsmärkning som presenterades hösten 1998:

- Bedöma konsumenternas och producenternas intresse för en frivillig jämställdhetsinformation/märkning (härefter betecknad jämställdhetsmärkning).
- Föreslå jämställdhetskriterier för minst två produktområden och två tjänsteområden.
- Redovisa på vilket sätt befintliga märknings- och certifierings-system skulle kunna användas för jämställdhetsmärkning.
- Pröva om en frivillig jämställdhetsmärkning skulle innebära problem i förhållande till lagen (1992:1528) om offentlig upphandling (LOU), lagen (1994:615) om otillbörligt upphandlingsbeteende (LIU) samt marknadsföringslagen (1995:450) (MFL).
- Analysera om jämställdhetsmärkning överensstämmer med gällande handelsregler och Sveriges internationella åtaganden, avseende såväl EG-rätt som övrig internationell rätt.
- Undersöka möjligheten till nordisk samverkan kring jämställdhetsmärkning.
- Föreslå hur frivillig jämställdhetsmärkning praktiskt skulle kunna genomföras.

Bakgrund

Jämställdhet mellan kvinnor och män berör alla delar av samhället. Vi har i Sverige kommit långt när det gäller att skapa lika villkor och förutsättningar för kvinnor och män, inte minst på det formella

planet. I den svenska grundlagen finns inskrivet att lag eller annan skrift ej får innebära att någon missgynnas på grund av kön.

Sedan 1980 regleras jämställdhetsfrågor i arbetslivet i jämställdhetslagen som innehåller dels regler om diskrimineringsförbud och dels regler om arbetsgivares skyldigheter att bedriva ett aktivt jämställdhetsarbete. Alla arbetsgivare med minst tio anställda skall göra en årlig jämställdhetsplan. I planen skall arbetsgivaren ta upp de aktiva åtgärder för att främja jämställdhet på arbetsplatsen som han eller hon avser att påbörja eller genomföra under det kommande året.

Jämställdhetsombudsmannen (JämO) skall se till att jämställdhetslagen efterlevs och kan vid tvist föra talan i Arbetsdomstolen när det gäller könsdiskriminering. Vidare kan JämO begära vitesföreläggande hos Jämställdhetsnämnden om en arbetsgivare inte uppfyller lagens krav om att bedriva ett aktivt jämställdhetsarbete.

Jämställdhetsfrågorna återfinns också inom ramen för gällande lagstiftning på flera andra samhällsområden, bl.a. inom skolan, högskolan och socialförsäkringens område.

Förutom lagstiftning krävs ett aktivt utvecklingsarbete av nya arbetsformer och verktyg som leder till att målen för ett jämställt samhälle uppnås i praktiken. Ett verktyg som hittills inte prövats, varken i Sverige eller i något annat europeiskt land, är kvalitetsbedömning av produkter och tjänster ur ett könsperspektiv, i meningen att en funktionell anpassning av utbudet sker utifrån kvinnors och mäns behov och önskemål.

Kvalitetsbedömning ur ett könsperspektiv kan ses som ett led i arbetet med att olika förhållanden och villkor för kvinnor och män skall synliggöras och för varje fråga som rör individer skall jämställdhetsaspekterna beaktas.

En frivillig jämställdhetsmärkning som i första hand bör gälla varor och tjänster i den privata sektorn skulle kunna driva på utvecklingen mot ett jämställt samhälle genom att medvetna konsumenter väljer jämställdhetsmärkta produkter. Jämställdhetsmärkning skulle på så sätt också kunna bli en konkurrensfaktor för företag. Med märkning avses i detta sammanhang inte enbart ett märke, utan det kan betyda information i mer generell bemärkelse.

Förstudie "Jämställdhetsmärkning - konsumentmakt för ett jämställt samhälle" (Ds 1998:49)

Hösten 1997 initierade dåvarande jämställdhetsminister Ulrica Messing en förstudie med syfte att analysera möjligheterna att införa en frivillig jämställdhetsmärkning i Sverige. Resultatet av förstudien blev en rekommendation om att inledningsvis införa ett system med frivillig jämställdhetsmärkning av företag och organisationer. En av utgångspunkterna för rekommendationen var att detta på sikt skulle leda till att företag och organisationer förändrar och jämställdhetsanpassar sina tjänster och produkter.

Förslaget i förstudien att jämställdhetsmärka företag och organisationer rör personalpolitiska frågor och s.k. ledningssystem. Det innebär att företagen måste bedriva ett medvetet arbete för att kvinnor och män skall få samma förutsättningar beträffande kompetensutveckling, lönefrågor, karriär och möjligheten att kombinera förvärvsarbete med familjeliv. Förslaget berör inte utformningen av produkter eller tjänster ur ett könsperspektiv utan det handlar om etik, hur relationerna mellan människor ser ut, både internt i det egna företaget och i förhållande till omvärlden, t.ex. leverantörer, kunder m.fl. För att företag och organisationer skall få märket måste de bedriva ett aktivt jämställdhetsarbete som går utöver de krav som ställs i jämställdhetslagen.

Redan i dag pågår pilotprojekt och forskning kring ledningssystem där jämställdhet ingår som en del i systemet.

Forskare vid rättssociologiska institutionen vid Lunds universitet har bland annat haft i uppdrag av Skolverket att utveckla kriterier för en miljömärkt skola där även jämställdhet tas med som ett av kriterierna. Institutionens forskning kring ledningssystem ingår också i ett av EU-kommissionen finansierat projekt.

Länsstyrelserna i Västra Götaland och Stockholms län är svenska deltagare i ett EU-projekt, tillsammans med deltagare från Irland, Nordirland, Skottland, Wales och Belgien. Projektet syftar bl.a. till utveckling av system för kvalitetssäkring av företags jämställdhetsarbete.

Regeringen har för avsikt att följa och stödja utvecklingsarbetet med jämställdhetskriterier i ledningssystem.

Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män

Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män, den s.k. Kvinnomaktutredningen, lämnade i januari 1998 betänkandet *Ty makten är din...* (SOU 1998:6). Utredningen föreslog bl.a. att regeringen skulle ta initiativ till jämställdhetsmärkning av företag, organisationer och regioner i Sverige.

Utredningen konstaterade att människor kan utöva makt i olika roller, som medborgare, konsument, anställda, företagare eller som påtryckare via organisationer. Konsumentrollen identifieras som en allt viktigare maktposition i dagens samhälle. Enligt utredningen är det av värde för såväl kvinnor som män att kunna styra sina konsumtionsval även ur ett könsperspektiv, dvs hur väl produkter och tjänster tillgodoser respektive köns behov. För det enskilda företaget eller organisationen kan jämställdhetsmärkning utgöra en konkurrensfaktor. Förhoppningen är att märkning skall bli ett så starkt kommersiellt argument att företagen själva frivilligt tar initiativ till jämställdhetsmärkning.

Möjligheten att integrera jämställdhetskriterier i befintliga kvalitetssäkringssystem eller andra system som t.ex. ISO 9000 och möjligheten att styra med offentlig upphandling i stat och kommun bör också enligt utredningen undersökas. Om lagen om offentlig upphandling förbjuder detta bör lagen enligt utredaren skrivas om.

Betänkandet remitterades till ett antal statliga myndigheter, universitet, högskolor och privata organisationer. Remissvaren har sammanställts (*Ty makten är din... Ds 1998:59*). I den mån utredningens förslag kommenterades, var de flesta remissinstanserna positiva till någon form av jämställdhetsmärkning. Oavsett märkningens inriktning menade man att införandet av en eventuell jämställdhetsmärkning måste bygga på frivillighet. Några av dem som var tveksamma till märkning menade ändå att den skulle kunna bidra till att föra jämställdhetsarbetet framåt, genom att frågan förs upp på dagordningen synliggörs jämställdhetsarbetet ytterligare.

Övriga områden som aktualiseras i samband med utredningen

Områden som kommer att aktualiseras i samband med utredningen är bl.a. former för certifiering, lagen om offentlig upphandling, lagen om otillbörligt upphandlingsbeteende samt marknadsföringslagen.

Former för certifiering

I samband med förberedelserna inför EES-avtalet fattade riksdagen ett principbeslut om att Sverige skulle tillämpa s.k. öppna system för teknisk provning och kontroll. Beslutet innebär att EU:s principer för teknisk provning och kontroll som regel skall tillämpas även inom nationellt reglerade områden. Principerna innebär att alla organ som kan visa att de är kompetenta skall ha rätt att i konkurrens erbjuda sina tjänster.

Kompetensbedömning och fortlöpande tillsyn skall ske genom att organen ackrediteras för uppgiften av Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll (SWEDAC). Utarbetandet av kriterier och krav åtskiljs således från provningen och kontrollen. Författningstekniskt har principerna kommit till uttryck i lagen (1992:1119) om teknisk kontroll.

Lagen om offentlig upphandling

Lagen (1992:1528) om offentlig upphandling (LOU) kom till som en följd av att Sverige undertecknade EES-avtalet. I och med LOU har de regler som gäller för offentlig upphandling inom den inre marknaden införlivats i svensk rätt.

Den offentliga upphandlingen, för år 1994 uppskattas för hela EU-området till 6 500 miljarder kronor. Sett till bruttonationalprodukten för dessa länder motsvarar det 11,5 procent.

Den svenska offentliga upphandlingen värdesätts i förstudien till omkring 250 miljarder kronor per år eller 10 procent av vår totala bruttonationalprodukt.

Således uppgår den svenska offentliga upphandlingen till mycket stora belopp och det finns därmed möjligheter att påverka inriktningen på en stor marknad om upphandling kan ske ur ett könsperspektiv.

Lagen om otillbörligt upphandlingsbeteende

Lagen (1994:615) om ingripande mot otillbörligt beteende avseende offentlig upphandling (LIU) är ett komplement till LOU och är tillämplig om en kommunal eller statlig aktör betar sig otillbörligt vid upphandlingen. Enligt lagen är detta ett beteende som bl.a. påtagligt diskriminerar ett företag i förhållande till ett annat företag eller till den verksamhet som den offentliga aktören själv bedriver.

Marknadsföringslagen

Marknadsföringslagen (1995:450) är tillämplig på all marknadsföring som sker i Sverige eller är riktad mot den svenska marknaden. Lagen skärptes från och med den 1 januari 1996, vilket bl.a. innebär kraftigare sanktioner mot näringsidkare som bedriver lagstridig marknadsföring.

Behovet av en utredning

Enligt vad som tidigare framgått kan jämställdhetsmärkning utformas på olika sätt. Den kan dels gälla organisation och ledning av företag, dels utformning av produkter och tjänster. I förstudien har en analys genomförts av hur jämställdhetsmärkning av företag och organisationer kan organiseras och genomföras. Utredaren skall därför inrikta sitt arbete på att analysera möjligheterna att jämställdhetsmärka produkter och tjänster, dvs. att främja en funktionell utveckling som innebär att olika produkter och tjänster utformas med beaktande av ett könsperspektiv.

Tanken bakom jämställdhetsmärkning av produkter och tjänster är att en sådan märkning skall utvecklas genom konsumentmakt och företagens frivilliga märkning.

Många av dagens produkter är skapade utifrån normer som formats efter ett av könen, vilket kan innebära negativa konsekvenser för användare av det motsatta könet. Därför finns det ett behov av en produktutveckling som baseras på kunskap om respektive kön och dess olika krav och villkor.

En förutsättning för att märkningen av produkter och tjänster skall fungera är att konsumenten upplever den som trovärdig. Märkningssystemet måste då vara rimligt, enkelt och kommunicerbart. Det finns i dag tecken på att konsumenterna har svårt att tillgodogöra sig och förstå den information som ges när det t.ex. gäller dagligvaror.

Uppdraget

Utredarens uppdrag är att, mot bakgrund av den förstudie som genomfördes 1997, förutsättningslöst utreda förutsättningarna för och möjligheterna att införa en frivillig jämställdhetsmärkning av produkter och tjänster. Denna jämställdhetsmärkning syftar till att utveckla kvaliteten på produkter och tjänster på ett sådant sätt att

könsaspekterna beaktas. En märkning skall visa att den aktuella produkten eller tjänsten har utformats så att den är anpassad till både kvinnors och mäns behov och önskemål eller genom att tillverkaren tillhandahåller produktvarianter för båda könen. Utredningen skall särskilt inriktas på följande:

Bedöma konsumenternas och producenternas intresse för jämställdhetsmärkning

Utredaren skall analysera och bedöma både konsumenternas och producenternas intresse för en frivillig jämställdhetsmärkning av produkter och tjänster. I detta sammanhang skall utredaren bl.a. beakta resultatet av utredningen om konsumentinformation om dagligvaror (dir. 1997:151).

Föreslå jämställdhetskriterier för produkter och tjänster

Utredaren skall utforma förslag till jämställdhetskriterier för minst två produktområden och två tjänsteområden.

Redovisa på vilket sätt befintliga märknings- och certifieringssystem skulle kunna användas för jämställdhetsmärkning

I dag finns det ett antal system för märkning inom olika områden, bl.a. miljö, ekologisk odling och rättvisa. Utredaren skall undersöka om jämställdhetskriterier för produkter och tjänster skulle kunna ingå i något av de befintliga märknings- och certifieringssystemen. Vidare skall utredaren analysera för- och nackdelar med de olika systemalternativen.

Undersöka om problem uppstår i förhållande till lagen om offentlig upphandling, lagen om otillbörligt upphandlingsbeteende samt marknadsföringslagen.

Utredaren skall undersöka och analysera om frivillig jämställdhetsmärkning av produkter och tjänster är förenlig med de syften som ligger bakom lagen om offentlig upphandling och lagen om otillbörligt upphandlingsbeteende samt om problem kan uppstå i för-

hållande till marknadsföringslagen. Vid behov kan utredaren föreslå sådana förändringar som är möjliga och lämpliga.

Analysera om jämställdhetsmärkning överensstämmer med gällande handelsregler och Sveriges internationella åtaganden avseende såväl EG-rätt som övrig internationell rätt

Utredaren skall i samband med utredningen analysera och bedöma om frivillig jämställdhetsmärkning överensstämmer med gällande handelsregler och Sveriges internationella åtaganden avseende såväl EG-rätten som övrig internationell rätt. Vidare skall utredaren redogöra för möjligheterna att driva frågorna på gemenskaps- och/eller internationell nivå.

Undersöka möjligheten till nordisk samverkan kring jämställdhetsmärkning

Utredaren skall undersöka möjligheter och eventuella hinder för en nordisk samverkan kring jämställdhetsmärkning. En utgångspunkt för detta arbete skulle kunna vara den nordiska samverkan kring miljömärkningssystemet Svanen.

Föreslå hur frivillig jämställdhetsmärkning praktiskt skulle kunna genomföras

Utredaren skall föreslå hur ett eventuellt införande av frivillig jämställdhetsmärkning av produkter och tjänster praktiskt skulle kunna genomföras. Här skall t.ex. organisatoriska frågor och de olika aktörernas funktioner utredas.

Uppdragets genomförande och tidsplan

Utredaren skall bedriva sitt arbete i samråd med producenter och tjänsteleverantörer, Nämnden för offentlig upphandling, Sveriges offentliga inköpare, ackrediterings- och certifieringsorgan, Konsumentverket, Standardiseringen i Sverige och övriga intressenter.

Uppdraget skall redovisas senast den 31 december 2000.

Näringsdepartementet

En ny teknik och strategi för reglering

År 1985 fastställdes en ny teknik för strategi för reglering av den nya metoden för teknisk harmonisering och standardisering, i vilken följande principer slogs fast:

Den rättsliga harmoniseringen begränsas till väsentliga krav som produkter som släppts ut på den gemensamma marknaden måste uppfylla för att kunna röra sig fritt inom gemenskapen.

De tekniska specifikationerna för produkter som uppfyller de väsentliga krav som föreskrivs i direktiven fastställs i form av harmoniserade standards.

Tillämpningen av harmoniserade eller andra standards förblir frivillig, och tillverkaren kan alltid tillämpa andra tekniska specifikationer för att uppfylla kraven.

Produkter som tillverkats enligt harmoniserade standards åtnjuter en presumtion om överensstämmelse med motsvarande väsentliga krav.

Den nya metoden ställer krav på att standarden erbjuder en garanterad skyddsnivå vad beträffar de väsentliga krav som fastställs i direktiven. De nationella myndigheterna måste också ta sitt ansvar för att garantera säkerheten eller andra intressen som täcks av direktivet. Skyddsklausulförfarandet är tänkt att möjliggöra ett bestridande av en produkts överensstämmelse eller att påtala fel eller brister hos de standards som harmoniserats. Den nya metoden skiljer på väsentliga krav och tekniska specifikationer.

Utöver principerna för den nya metoden krävs villkor för en tillförlitlig bedömning av överensstämmelse. Här är det av avgörande betydelse att man skapar ett förtroende genom kunskap och öppenhet samt genom skapande av en övergripande politik och ram för bedömning av överensstämmelse. I rådets resolution från 1989 om helhetsmetoden för certifiering och provning fastställs följande

vägledande principer för gemenskapens politik för bedömning av överensstämmelse:

En enhetlig metod utvecklas i gemenskapens lagstiftning genom att skapa moduler för de olika stegen i förfarandena för bedömning av överensstämmelse och genom att fastställa kriterier för användningen av dessa förfaranden, för utnämningen av de organ som ska ansvara för dessa förfaranden samt för användning av CE-märkning.

- En allmän användning av europeiska standards för kvalitetssäkring (EN ISO 9 000 serien) krävs och det krävs att de organ som ansvarar för bedömning av överensstämmelse tillämpar kvalitetssystem (EN 45 000 serien).
- Upprättandet av ackrediteringssystem och användning av jämförelseteknik ska främjas i medlemsstaterna och på gemenskapsnivå.
- Avtal om ömsesidigt erkännande av provning och certifiering på det icke reglerade (frivilliga) området ska främjas.
- Skillnaderna mellan befintliga kvalitetsinfrastrukturer (såsom kalibrerings- och meteorologisystem, provningslaboratorier, certifierings- och inspektionsorgan samt ackrediteringsorgan) mellan medlemsstaterna och mellan olika industribranscher ska minimeras genom särskilda program.
- Den internationella handeln mellan gemenskapen och tredje land ska främjas genom avtal om ömsesidigt erkännande, samarbete och program för tekniskt bistånd.

Den nya metoden innebär ett förfinande av bedömningen av överensstämmelse för att göra det möjligt för gemenskapen att utvärdera konsekvenserna av att använda olika mekanismer för att bedöma överensstämmelse. Målet är att skapa en flexibel bedömning av överensstämmelse inom hela tillverkningsprocessen för att anpassa den till behoven inom varje enskilt tillverkningsled. Genom helhetsmetoden infördes en modulbaserad metod, där man delade in bedömningen av överensstämmelse i ett antal skeden (moduler). Dessa moduler varierade beroende på produktens utvecklingsstadium (till exempel konstruktion, prototyp, fullskalig produktion), den typ av bedömning det rör sig om (till exempel dokumentkontroller, typgodkännande, kvalitetssäkring) samt den aktör som utför bedömningen (tillverkaren eller tredje part).

Helhetsmetoden kompletterades genom rådets beslut 90/683/EEG, som ersattes och uppdaterades genom beslut 93/465/EEG. I dessa beslut fastställdes de allmänna riktlinjer och

detaljerade förfaranden för att bedöma överensstämmelse som ska användas i direktiv grundade på den nya metoden. Bedömningen av överensstämmelse grundar sig sålunda på

- tillverkarens interna konstruktions- och tillverkningskontroll,
- typkontroll som utförs av tredje part i kombination med tillverkarens interna tillverkningskontroll,
- tredje parts typ- eller konstruktionskontroll som utförs av tredje part i kombination med tredje parts godkännande av kvalitetssystem för produkter eller tillverkning, eller tredje parts produktverifikation,¹
- verifikation av produktenheter och tillverkning utförd av tredje part, eller
- tredje parts godkännande av fullständiga kvalitetssystem.

Utöver att förfaranden ska stå i överensstämmelse med direktiven för teknisk harmonisering gäller reglerna för anbringandet och användningen av CE-märkning (93/465/EEG).

Standarder i direktiv grundade på den nya metoden

De direktiv som är grundade på den nya metoden baserar sig på följande principer:

- Harmoniseringen begränsas till väsentliga krav.
- Endast produkter som uppfyller de väsentliga kraven får släppas ut på marknaden och tas i bruk.
- Harmoniserande standards, vars referensnummer har offentliggjorts i Europeiska gemenskapernas officiella tidning och som har antagits som nationella standards, ska förutsättas uppfylla motsvarande väsentliga krav.
- Tillämpningen av harmoniserade standards eller andra tekniska specifikationer är frivillig, och tillverkare kan fritt välja vilken teknisk lösning som helst under förutsättning av att de väsentliga kraven är uppfyllda.
- Tillverkare kan välja mellan de olika förfarandena för att bedöma överensstämmelse som anges i tillämpligt direktiv.

¹ Tredje parts godkännande av kvalitetssystem för produkter eller produktion och tredje parts produktkontroll kan också göras utan att tredje part gör typ- eller konstruktionskontroller.

Medlemsstaternas rättigheter och skyldigheter

Medlemsstaterna är skyldiga att vidta alla de åtgärder som kan krävas för att säkerställa att alla de produkter som installeras, underhålls och används i avsedda syften släpps ut på marknaden och tas i bruk endast då de inte medför risker för människors säkerhet och hälsa eller hotar andra allmänna intressen som omfattas av direktivet. Detta innebär en skyldighet för medlemsstaterna att övervaka marknaden.

Medlemsstaterna har vidare rätt att anta ytterligare nationella föreskrifter framför allt för att skydda arbetstagare, konsumenter eller miljön. Föreskrifterna får emellertid inte kräva ändringar av produkten eller påverka villkoren för att släppa ut den på marknaden.

Väsentliga krav

I bilagorna beskrivs vad som avses med *väsentliga krav*. De omfattar också alla aspekter som krävs för att uppnå direktivets syfte. Det är endast de produkter som uppfyller de väsentliga kraven som får släppas ut på marknaden.

Direktiv som är grundade på den nya metoden är utformade i syfte att täcka alla de risker som rör allmänhetens intresse som direktivet syftar till att täcka.

Fri rörlighet

Medlemsstaterna måste kunna förutsätta att CE-märkta produkter uppfyller alla bestämmelser i tillämpliga direktiv som rör CE-märkning. Därmed får medlemsstaterna inte heller förbjuda, begränsa eller förhindra att CE-märkta produkter släpps ut på marknaden eller tas i bruk inom sitt territorium såvida inte de bestämmelser som rör CE-märkningen har tillämpats på ett felaktigt sätt.

Om det är fråga om en risk som inte täcks av direktiven kan medlemsstaterna få möjlighet att förbjuda, begränsa eller hindra den fria rörligheten för CE-märkta produkter.

Presumtion om överensstämmelse

Produkter som uppfyller nationella standarder som är anpassade till och harmoniserar med standarder på nationell nivå förutsätts uppfylla de väsentliga kraven under förutsättning att referensnumren är publicerade i Europeiska gemenskapens officiella tidning.² Om tillverkaren inte eller endast delvis har tillämpat en sådana standard måste vidtagna åtgärder och deras lämplighet dokumenteras för att de väsentliga kraven ska anses uppfyllda.

Bedömning av överensstämmelse och anmälda organ

Innan en produkt släpps ut på den gemensamma marknaden måste tillverkaren följa det förfarande som föreskrivs i tillämpliga direktiv när det gäller CE-märkta produkter.

Tredje parts bedömning av överensstämmelse ska ombesörjas av anmälda organ. De anmälda organen utses av medlemsstaterna bland de organ som uppfyller kraven i direktivet och är etablerade på deras territorium.

EG-märkning

Produkter som uppfyller alla bestämmelser i tillämpliga direktiv om CE-märkning måste vara CE-märkta. CE-märkningen visar sålunda framför allt att produkterna uppfyller de väsentliga kraven i alla relevanta direktiv och att produkterna har genomgått den bedömning i överensstämmelse som föreskrivs i direktiven. Dessutom är medlemsstaterna skyldiga att vidta lämpliga åtgärder för att skydda CE-märkningen.

Genomförandet av harmoniseringen

Om en medlemsstat eller Kommissionen anser att en harmoniserad standard inte helt uppfyller de väsentliga kraven i ett direktiv ska fråga föreläggas den kommitté som upprättats enligt direktiv 98/34/EG (kommittén för tekniska standards och föreskrifter).

² De direktiv som antagits enligt den nya metoden offentliggörs i serie L i Europeiska gemenskapernas officiella tidning. Kommissionens förslag till direktiv grundade på den nya metoden offentliggörs i EGT:s C-serie.

I många direktiv som grundar sig på den nya metoden föreskrivs en ständig kommitté som ska bistå Kommissionen genom att avge sitt yttrande om åtgärder som föreslås för att genomföra bestämmelserna i det aktuella direktivet och undersöka varje fråga som rör direktivets genomförande och praktiska tillämpning. Dessutom hålls regelbundna sammanträden för att diskutera det tekniska genomförandet inom arbetsgrupper som består av företrädare som utsetts av medlemsstaterna och olika intressegrupper (till exempel anmälda organ, standardiseringsorgan, tillverkare, distributörer, konsumentorganisationer och fackföreningar). I dessa arbetsgrupper innehas ordförandeposten av Kommissionen.

Införlivande och övergångsbestämmelser

Medlemsstaterna är skyldiga att införliva bestämmelserna i direktiven i sin nationella lagstiftning. De måste också informera Kommissionen om de åtgärder som de har vidtagit i syfte att införliva de EG-rättsliga bestämmelserna i den nationella lagstiftningen.

Medlemsstaterna måste även tillåta lansering av produkter på marknaden som uppfyller de bestämmelser som gäller inom deras respektive territorium från direktivets ikraftträdande fram till det datum som anges i direktivet. Med vissa begränsningar får sådana produkter också tas i bruk efter detta datum.

Antagande av direktiv som är grundade på den nya metoden

Romfördragets artikel 251 föreskriver att Kommissionen ska inleda lagstiftningsarbete genom att lägga fram ett förslag inför Rådet och Europaparlamentet. Förslag från Kommissionen som rör hälsa, säkerhet samt miljö- och konsumentskydd bör enligt artikel 95 utgå från en hög skyddsnivå. Enligt artikel 95 ska dessutom föreskrivas en skyddsklausul i lämpliga fall.

Rådet inhämtar därefter yttranden från Europaparlamentet och Ekonomiska och sociala kommittén. Rådet översänder sedan en gemensam ståndpunkt till parlamentet, som kan godkänna, avvisa eller föreslå ändringar under denna andra behandling. Kommissionen ser därefter över sitt förslag och översänder det till Rådet, som fattar ett slutligt beslut inom tre månader. Om det krävs kan problem hänskjutas till en förlikningskommitté med företrädare

för Rådet och Europaparlamentet. I syfte att närma parternas ståndpunkter till varandra ska Kommissionen delta i förlikningsarbetet.

Fram till dess att det har nåtts en gemensam ståndpunkt grundar sig diskussionerna på Kommissionens förslag. Men Kommissionen har också rätt att ändra sitt förslag när som helst under processen. Rådet kan emellertid endast avvika från Kommissionens förslag om det fattas ett enhälligt beslut.

Det nu beskrivna förfarandet framgår av nedanstående bild:³

Produkter och den nya metoden

De direktiv som grundar sig på den nya metoden omfattar de produkter som *ska släppas ut eller tas i bruk* på den gemensamma marknaden. Riktlinjerna är inte tänkta att vare sig hindra eller förbjuda tillverkning av produkter som är skyldiga att uppfylla krav i tredje land när dessa produkter ska släppas på marknaden och tas i bruk utanför gemenskapen. Det betyder bland annat att direktiven är tillämpliga på nya produkter som tillverkats i medlemsstaterna och på såväl nya som begagnade produkter som importerats från ett tredje land.

Produktbegreppet varierar mellan de olika direktiven och det ligger på tillverkaren att kontrollera huruvida produkten omfattas av och därmed även uppfyller de krav som framgår av ett eller flera direktiv.

En produkt som har genomgått större förändringar kan komma att betraktas som ny. Därmed gäller samma krav som när en ny produkt släpps eller tas i bruk på den gemensamma marknaden. Frågan huruvida en produkt är att betrakta som ny får bedömas i varje enskilt fall. Utanför skyldigheten att göra en ny bedömning av huruvida produkten är utformad i enlighet med gällande direktiv faller produkter som är reparerade. Men om produkten har utsatts för så stora förändringar att dess prestanda, ändamål eller typ har ändrats inträder emellertid den nu aktuella skyldigheten *att genomföra en bedömning av om en produkt står i överensstämmelse med den nya metoden enligt aktuella direktiv*.

³ Europeiska kommissionens *Riktlinjer för genomförandet av direktiv som grundar sig på den nya metoden och helhetsmetoden*, från september 1999, sid. 17, http://europa.eu.int/comm/enterprise/newapproach/legislation/guide/document/allchapters_sv.paf.

Tanken är att de direktiv som är grundade på den nya metoden endast ska föreskriva de grundläggande krav som kan ställas på produkter för att de ska få säljas fritt i hela den inre marknaden.

Direktiven innehåller även föreskrifter om hur tillverkaren ska testa produkten för att få svar på frågan huruvida produkten når upp till direktivens krav. Stundom ställs det krav på att produkten är provad och godkänd av ett kompetent och oberoende provningsorgan innan den får släppas på marknaden, vilket är fallet vid viss personlig skyddsutrustning såsom *flytvästar och cykelhjälm*. Det är inte helt ovanligt att det endast ställs krav på att tillverkaren själv intygar att produkten uppfyller aktuella krav. Detta är ofta fallet när det gäller leksaker.

De grundläggande kraven i direktiven styr utformningen av *tekniska specifikationer* som ligger till grund för de europeiska standardiseringsorganens formulering av *europeiska standarder*. Även om det är frivilligt för tillverkare att följa standarderna, ska ändå den eller de produkt/er som tillverkas enligt en harmoniserad standard uppfylla de *väsentliga säkerhetskrav som framgår av aktuella direktiv*. Därmed får produkten också säljas fritt inom hela den inre marknaden. På så sätt är det möjligt att tala om att en standard som har tagits fram med utgångspunkt från ett särskilt produkt direktiv får *en särskild rättsverkan*. En tillverkare som väljer att inte följa en standard har ofta möjlighet att i stället *typ-kontrollera produkten*, genom att låta ett tredjepartsorgan kontrollera huruvida produkten når upp till de uppställda kraven.

Tanken är således att de direktiv som har utformats enligt den nya metoden ska underlätta en *harmoniserad säkerhet på produktområdet på den inre marknaden*. Det är mot bakgrund av detta som alla direktiv innehåller regler om *CE-märkning*. CE-märket utgör en självdeklarering från tillverkaren om att den märkta produkten uppfyller direktivets säkerhetskrav och att den har genomgått det förfarande som föreskrivs enligt *bedömning av överensstämmelse*. Det är tillverkaren eller importören själv som CE-märker produkten.

Det är endast de produkter som omfattas av produkt direktiv enligt den nya metoden som får CE-märkas.

Moduler och kvalitetssäkring

Bedömningar av frågan huruvida det föreligger överensstämmelse eller ej sker mot bakgrund av *moduler*. Det finns åtta *grundmoduler*. Modulerna består av ett begränsat antal förfaranden som är tillämpliga på ett stort antal produkter. Modulerna rör antingen produkternas konstruktions- eller tillverkningsstadium eller båda delarna. Grundmodulerna kan kombineras med varandra på flera olika sätt för att göra bedömningar av huruvida förfaranden står i överensstämmelse.

Bedömningar av överensstämmelse enligt modulerna ska antingen göras av *tillverkaren själv* (första part) eller an ett *anmält organ* (tredje part).⁴ Bedömningar av överensstämmelse rör allt från produkters konstruktioner och tillverkning till en kombination av dem. Mot bakgrund av att det är tillverkaren som ansvarar för överensstämmelse är det även tillverkaren som är ansvarig för att bedöma överensstämmelse vid konstruktion och tillverkning hos underleverantörer.

Modulerna utgör ett medel för lagstiftaren när det gäller att fastställa lämpliga tillvägagångssätt för att visa huruvida en produkt uppfyller kraven enligt ett eller flera direktiv. Omfattningen av modulerna fastställs mot bakgrund av produkttyper. Det görs även riskbedömningar mot bakgrund av proportionalitetsprincipen. Tanken är att säkerställa en så hög skydds nivå som möjligt (Romfördraget, artikel 95.3).

Proportionalitetsprincipen innebär i korthet att direktiven inte ska innehålla *onödiga förfaranden som är alltför betungade i förhållande till direktivens syfte vad beträffar de väsentliga kraven*.

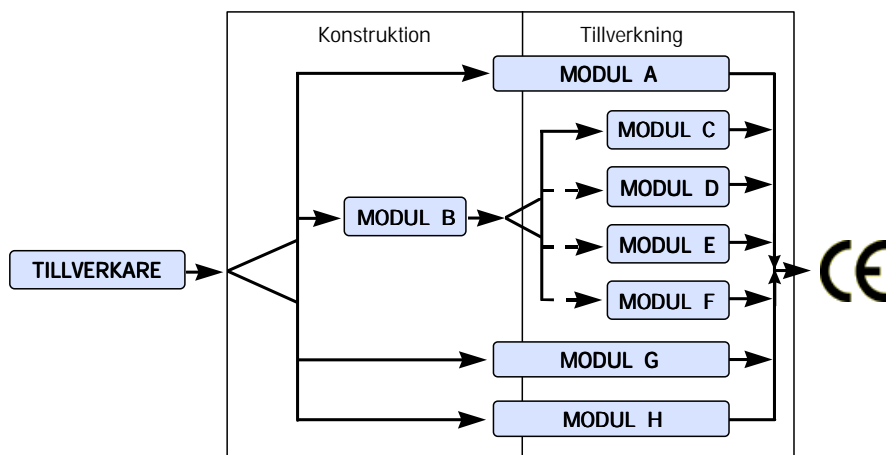
I de direktiv som utformats utifrån den nya metoden fastställs förfarandena mot bakgrund av de produktkategorier som de omfattar. Förfarandena kan antingen innebära att tillverkare inte har några alternativa möjligheter att välja alternativa tillvägagångssätt eller att tillverkaren har rätt att välja fritt tillvägagångssätt inom ramen för en viss produktkategori. Men det förekommer även att de valbara tillvägagångssätten är uttryckligt beskrivna i direktiven.

Rätten att välja tillvägagångssätt när det gäller att fastställa överensstämmelse grundar sig i EG-rättens *mångkulturella bakgrund* av regler och rättssystem när det gäller certifiering av varor och tjänster. Medlemsstaterna är emellertid skyldiga att införliva samtliga tillvägagångssätt för bedömning av överensstämmelse som fast-

⁴ I direktivet om tryckutrustning förekommer även ett organ, *inspektionsorgan*, som fungerar som en andra part.

ställt enligt ett direktiv. De måste även garantera fri rörlighet för alla produkter som har genomgått ett förfarande för bedömning av överensstämmelse enligt aktuellt direktiv. Valet av moduler kan även motiveras med att en produkt faller in under flera olika direktiv. Tanken är då att tillverkaren ska kunna använda sig av ett tillämpningssätt som är gemensamt i alla direktiv, eller att erbjuda förfaringssätt som är förenligt med de aktuella direktiven. Därmed ska det vara möjligt för tillverkare att välja det förfaringssätt som är det mest ekonomiskt fördelaktiga inom respektive bransch.

De moduler som är grundade på kvalitetssäkringsteknik enligt EN ISO 9000-serien beskriver kopplingar mellan de reglerade och icke-reglerade sektorerna. Tanken är att underlätta för tillverkare att både uppfylla bestämmelserna i direktiven och samtidigt kunna nå upp till kundernas behov och krav, bland annat ges tillverkare möjlighet att utnyttja sina tidigare gjorda investeringar i kvalitetssystem. Detta kan leda till att kvalitetssystemen kan komma att utvecklas från att mäta produkters kvalitet till att bli lönsamma för företagen ur ett företagsperspektiv; en utveckling av *kvalitetsmässig management* som kan användas för att utveckla och förbättra konkurrenskraften.



Förenklat flödesschema som beskriver förfaranden för bedömning av överensstämmelse

A	Intern tillverkningskontroll	Omfattar intern konstruktions- och tillverkningskontroll. Enligt denna modul krävs inga åtgärder av ett anmält organ.
B	EG-typkontroll	Omfattar konstruktionsstadiet och måste följas upp utav en modul som föreskriver bedömning under tillverkningsstadiet. Ett anmält organ utfärdar ett EG-typintyg.
C	Överensstämmelse med typ	Omfattar tillverkningsstadiet och följer modul B. Ger överensstämmelse med den typ som beskrivs i EG-typintyget enligt modul B. Denna modul kräver inga åtgärder av ett anmält organ.
D	Kvalitetssäkring av tillverkning	Omfattar tillverkningsstadiet och följer modul B. Härrör från standard EN ISO 9002 för kvalitetssäkring. Ett anmält organ skall godkänna och kontrollera det kvalitetssystem för tillverkning, slutkontroll av produkterna och provning som tillverkaren infört.
E	Kvalitetssäkring av produkter	Omfattar tillverkningsstadiet och följer modul B. Härrör från standard EN ISO 9002 för kvalitetssäkring. Ett anmält organ skall godkänna och kontrollera det kvalitetssystem för slutkontroll av produkterna och provning som tillverkaren infört.
F	Produktverifikation	Omfattar tillverkningsstadiet och följer modul B. Ett anmält organ skall kontrollera överensstämmelse med den typ som beskrivs i det EG-typintyg som utfärdats enligt modul B och utfärda en försäkran om överensstämmelse.
G	Verifikation av enskilda objekt	Omfattar konstruktions- och tillverkningsstadiet. Varje enskild produkt skall granskas av ett anmält organ, som skall utfärda en försäkran om överensstämmelse.
H	Fullständig kvalitetssäkring	Omfattar konstruktions- och tillverkningsstadiet. Härrör från standard EN ISO 9001 för kvalitetssäkring. Ett anmält organ skall godkänna och kontrollera det kvalitetssystem för konstruktion, tillverkning, slutkontroll av produkterna och provning som tillverkaren infört.

Varianter av grundmodulerna. Ytterligare inslag jämfört med grundmodulerna

Aa1 och Cbis1	Intern tillverkningskontroll plus en eller flera provningar av en eller flera aspekter hos slutprodukten	Ett anmält organ kontrollerar den provning som tillverkaren eller någon som denna anlitas gör antingen på konstruktions- eller tillverkningsstadiet. Aktuella produkter och tillämpliga provningar anges i direktivet.
Aa2 och Cbis2	Intern tillverkningskontroll plus kontroll av produkter med slumpvis valda mellanrum.	Ett anmält organ skall utföra kontrollen av produkter under tillverkningen. Relevanta aspekter på kontrollerna specificeras i direktivet.
Dbis	Kvalitetssäkring av tillverkning utan tillämpning av modul B.	Teknisk dokumentation krävs.
Ebis	Kvalitetssäkring av produkter utan tillämpning av modul B.	Teknisk dokumentation krävs.
Fbis	Produktverifikation utan tillämpning av modul B.	Teknisk dokumentation krävs.
Hbis	Full kvalitetssäkring med konstruktionskontroll	Ett anmält organ analyserar konstruktionen av en produkt eller en produkt med varianter samt utfärdar ett EG-typintyg.

Standarder i kvalitetssystem

Flera direktiv innehåller beskrivningar av förfaranden för bedömning av överensstämmelse. Dessa beskrivs i modulerna D, E, H jämte eventuella varianter. Under förutsättning av att den aktuella standarden, *EN ISO 9001, 9002 och 9003*, beaktar de specifika krav som gäller för respektive produkt inom de olika modulerna presumeras överensstämmelse. Det ställs emellertid inte krav på att tillverkaren har certifikat enligt standarderna EN ISO 9001, 9002 respektive 9003. Ett certifikat kan emellertid ses om ett verktyg för att fastställa överensstämmelse. Det står nämligen tillverkaren fritt att välja att tillämpa andra moduler av kvalitetssystem för att uppfylla kraven i de moduler som är baserade på EN ISO 9000-standarder. Direktiven ställer emellertid krav på att tillverkaren kan säkerställa att kvalitetssystemet genomförs och tillämpas på ett sätt som innebär att de aktuella väsentliga kraven tillämpas fullt ut. Vid

implementeringen av kvalitetssystemen inom ramen för de direktiv som har tillkommit enligt den nya metoden måste tillverkaren således se till att

- kvalitetsmål, kvalitetsplanering, kvalitetsmanual och dokumentkontroll är utformade så att målet att *leverera produkter som uppfyller de väsentliga kraven* kan nås,
- tillverkaren kan identifiera och dokumentera de väsentliga krav som är tillämpliga på produkten och de harmoniserade standarder eller andra tekniska lösningar som används för att säkerställa att de väsentliga kraven är uppfyllda,
- de identifierade standarderna eller andra tekniska lösningarna faktiskt används som grund för konstruktionen och för att verifiera att konstruktionen garanterar att de väsentliga kraven är uppfyllda,
- de åtgärder som organisationen vidtar för att kontrollera tillverkningen av produkten garanterar att produkterna uppfyller de identifierade säkerhetskraven,
- när organisationen mäter och kontrollerar tillverkningsprocessen och de färdiga produkterna, den också identifierar och använder metoder som antingen har identifierats i standarderna eller andra metoder som lämpar sig för att säkerställa att de väsentliga kraven uppfylls och
- kvalitetsregister, såsom inspektionsrapporter och provningsresultat, kalibreringsresultat och rapporter om den berörda personalens kvalifikationer lämpar sig för att säkerställa att de tillämpliga väsentliga kraven också uppfylls.
- Det är således tillverkaren som är ansvarig för att tillämpa och fortlöpande använda kvalitetssystem på ett sådan sätt att behoven i föreskrifterna tas i beaktande. Det anmälda organet måste vid sina fortlöpande bedömningar även godkänna att detta sker.

Teknisk dokumentation

Tillverkaren är skyldig att upprätta en *teknisk dokumentation* (akt). Den tekniska dokumentationen syftar till att ge information om produktens konstruktion, tillverkning och drift.

Den tekniska dokumentationen kan utgöra en del av dokumentationen över kvalitetssystemet om det i tillämpligt direktiv föreskrivs ett förfarande över kvalitetssystemet och om förfaranden för bedömning av överensstämmelse som är baserade på kvalitetssystem (modulerna D, E, H jämte eventuella varianter).

Skyldigheten att upprätta en teknisk dokumentation inträder så snart som produkten släpps ut på marknaden och gäller oavsett geografiskt ursprung.

Dokumentationen gäller för de flesta varor i tio år från tillverkningsdagen för produkten. Dokumentationen omfattar produktens konstruktion, tillverkning och användning. Övriga krav är beroende av typen av produkt och vad som anses nödvändigt för att visa att produkten uppfyller de väsentliga kraven i aktuella direktiv eller harmoniserade standarder.

Dokumentationen ska ofta vara skriven på det språk som är officiellt i den medlemsstat där förfarandena ska genomföras eller där det anmälda organet är etablerat, eller på ett språk som det anmälda organet godtar. Det anmälda organet äger rätt att kräva att den upprättade dokumentationen finns tillgänglig på ett språk som organet förstår.

EG-försäkran om överensstämmelse

Tillverkaren eller dennes auktoriserade representant är skyldig att upprätta en *EG-försäkran om överensstämmelse* när produkten släpps på marknaden. Försäkran ska antingen garantera att produkten uppfyller de väsentliga kraven i tillämpliga direktiv eller att produkten stämmer överens med den typ för vilken ett EG-typintyg har utfärdats och därmed uppfyller de väsentliga kraven i tillämpliga direktiv.

Om det inte föreskrivs något annat ska EG-försäkran bevaras under minst tio år efter den sista tillverkningsdagen av produkten.

EG-försäkran om överensstämmelse fastställs i varje enskilt direktiv och är beroende av de produkter som det omfattar. Standarden EN 45014 har upprättats i syfte att tillhandahålla allmänna kriterier för en försäkran om överensstämmelse, och den kan användas som en vägledning vid tillämpning av de direktiv som upprättas enligt den nya metoden. Försäkran om överensstämmelse kan enligt denna standard ha formen av ett dokument, märke eller motsvarande. Den bör innehålla tillräckliga upplysningar för att göra det möjligt att påvisa att alla produkter som den omfattar.

Informationen ska minst innehålla följande uppgifter:

- Tillverkarens namn och adress eller dennes auktoriserade representant, beroende på vem som har utfärdat försäkran.
- Identifiering av produkten (namn, typ- eller modellnummer och varje ytterligare relevant upplysning, till exempel parti-, artikel- eller serienummer, ursprung och antal artiklar).
- De standarder eller andra normativa dokument som det hänvisas till (till exempel nationella tekniska standarder och specifikationer) på ett exakt, fullständigt och tydligt definierat sätt.
- Alla ytterligare tillämpliga upplysningar som eventuellt kan krävas (till exempel kvalitetsklass och kategori).
- Datum då försäkran utfärdades.
- Den auktoriserade personens underskrift och titel eller motsvarande märkning.
- En förklaring att försäkran är utfärdad under tillverkarens eller, i förekommande fall, dennes auktoriserade representants fulla ansvar.
- Därutöver bör det anmälda organet ha deltagits namn, adress och identifikationsnummer också framgå av dokumentet samt namn och adress på den som försvarar den tekniska dokumentationen.

Om det är flera direktiv som är tillämpliga på en aktuell produkt kan tillverkaren eller dennes auktoriserade representant slå samman alla försäkringar om överensstämmelse till ett enda dokument. Det är emellertid inte möjligt om det föreskrivs om en särskild form för EG-försäkran om överensstämmelse, vilket är fallet för personlig skyddsutrustning.

1.1 Den europeiska standardiseringen

Den 12 februari 1999 antog Europaparlamentet⁵ och den 28 oktober 1999 antog Rådet⁶ en resolution om standardiseringen i Europa. Resolutionerna behandlade Kommissionens meddelande om *Effektivitet och tillförlitlighet i europeisk standardisering enligt den nya metoden*.⁷ De båda resolutionerna innebär ett erkännande av standardiseringen enligt *den nya metoden*. I en rapport från Kommissionen till Rådet och Europaparlamentet beskrivs standardiseringens utveckling sedan år 1999.⁸

⁵ EGT C 141, 19.5.2000.

⁶ EGT C 150, 28-5-1999.

⁷ KOM (1998) 291 slutlig, 13.5. 1998.

⁸ Föreliggande avsnitt utgår huvudsakligen från *Rapport från Kommissionen till Rådet om europeisk standardisering som antogs av Rådet och Europaparlamentet 1999*, 26.9.2001, KOM (2001) 527 slutlig samt Europeiska kommissionens *Riktlinjer för genomförandet av*

Den europeiska standardiseringen är frivillig för dem som är intresserade av att utforma gemensamma standarder och tekniska specifikationer. Överenskommelserna om de gemensamma specifikationerna är grundade på etablerade principer i de rättsligt erkända europeiska standardiseringsorganen *CEN* (Europeiska organisationen för standardisering), *CENELEC* (Europeiska kommittén för elektronisk standardisering) och *ETSI* (Europeiska institutet för telekommunikationsstandarder).⁹

De gemensamma standarderna syftar till att underlätta den fria rörligheten för varor, en av den gemensamma marknadens hörnstenar. De mekanismer som införts för att uppnå detta mål grundar sig på förebyggande av nya handelshinder, ömsesidigt erkännande och teknisk harmonisering.

Tanken är att motverka de eventuella handelshinder som uppstår när medlemsstaterna antar nationella tekniska standards och föreskrifter som avviker från varandra. Genom direktiv 98/34/EG åläggs medlemsstaterna skyldighet att anmäla förslag till tekniska föreskrifter och standards till Kommissionen och övriga medlemsstater.¹⁰

Dessa förslag *frysas* under en period om tre månader. Om det inte kommer in några invändningar kan förslaget till de tekniska föreskrifterna antas. Om det görs invändningar mot förslaget under frysningstiden förlängs frysningstiden med ytterligare tre månader. Frysningstiden uppgår till tolv månader för förslag till direktiv. Frysningstiden tillämpas inte om medlemsstaterna av brådskande skäl måste anta tekniska föreskrifter, som syftar till att skydda allmänhetens hälsa eller säkerhet, djur eller växter. Direktivet berättigar även Kommissionen, efter att ha rådfrågat medlemsstaterna, att utarbeta europeiska standards.

EG-domstolen har uttryckt de viktigare reglerna för ömsesidigt erkännande enligt följande:¹¹

Produkt som lagligen tillverkas eller saluförs i ett land får i princip saluföras fritt inom hela gemenskapen, där sådana produkter omfattas av skyddsnivåer som motsvarar dem som tillämpas i den exporterande

direktiv som grundar sig på den nya metoden och helhetsmetoden, från september 1999, http://europa.eu.int/comm/enterprise/newapproach/legislation/guide/document/allchapters_sv.pdf.

⁹ Rådets direktiv 98/34/EG av den 22 juni 1998 om ett informationsförfarande beträffande tekniska standarder och föreskrifter.

¹⁰ Direktiv 98/34/EG utgör en kodifiering av direktiv 83/189/EEG och ändringar av detta. Direktiv 98/34/EG har ändrats genom direktiv 98/48/EG.

¹¹ Cassis de Dijon K, Domstolens dom den 20 februari 1979. Rewe-Zentral AG mot Bundesmonopolverwaltung für Branntwein, (120/78).

medlemsstaten och då produkterna saluförs inom exportlandets territorium.

Medlemsstaterna har rätt att fritt stifta lagar inom sina territorier om det saknas bestämmelser på gemenskapsnivå.

Handelshinder som uppstår på grund av skillnader i medlemsstaternas respektive nationella lagstiftning kan endast godtas om dessa nationella åtgärder

- är nödvändiga för att uppfylla obligatoriska krav (såsom hälsa, säkerhet, konsumentskydd och miljöskydd),
- tjänar ett berättigat syfte som motiverar en avvikelse från principen om fri rörlighet för varor och
- kan motiveras på grund av deras berättigade syfte och står i proportion till detta syfte.

Kvalitetssäkringar och konsumenter

Konsumentinformation om dagligvaror

Den 18 december 1997 bemyndigade regeringen statsrådet Leif Blomberg att tillkalla en särskild utredare med uppgift att analysera existerande problem och omfattningen av dessa när det gällde märkning och annan konsumentinformation på dagligvaruområdet. Utredaren skulle även komma med förslag på principer som bör beaktas vid utformning och information om märkning av dagligvaror. Den 29 oktober utökades uppdraget till att även studera och analysera situationer på dagligvarumarknaden för personer med svårare synnedsättning.¹

Med stöd av bemyndigande förordnades *Inga-Britt Johansson* som särskild utredare. I februari 1999 överlämnade hon betänkandet *Märk Väl!* (SOU 1999:7) till statsrådet. I betänkandet genomförs bland annat en kartläggning av vilka typer av konsumentinformation som finns på dagligvarumarknaden och hur dessa är reglerade. Konsumentinformationen kan klassificeras inom tre huvudgrupper, nämligen märkning, marknadsföring och övrig konsumentinformation.

Ur ett konsumentperspektiv kan det vara svårt att skilja information om produkter från kommersiell reklam. Det förekommer även att produktinformationen sammanfaller med reklamen. Från statens sida är det således viktigt att vidta stödande insatser i syfte att stärka konsumenternas ställning i förhållande till näringsidkares. Detta har bland annat gjorts med hjälp av rätten.

Konsumentinformationen av dagligvaror regleras både genom marknadsföringslagen (1995:450) och genom speciallagstiftning. Med marknadsföring avses reklam och andra åtgärder i näringsverksamhet som är ägnad att främja avsättning av och tillgång till produkter.

¹ Dir. 1997:151 jämte tilläggsdirektiv dir. 1998:94.

Märkningen kan vara både frivillig och obligatorisk. Den obligatoriska märkningen regleras genom lag eller andra föreskrifter. Även den frivilliga märkningen har sin grund i rättsliga dokument såsom överenskommelser om åtaganden och stundom även genom lag eller andra föreskrifter.

Utredaren menade bland annat att den information som ska ges om varor ska kunna tjäna till att underlätta för konsumenterna att göra väl övervägda val ur såväl ekonomisk som social synvinkel. Det var mot bakgrund av detta som utredaren menade att det ur ett samhällsekonomiskt konsumentperspektiv borde finnas information om vilken verkan varor kan ha för såväl den enskilda individens hälsa som för samhället ur miljösynpunkt.

Basinformation om dagligvaror

Utredaren föreslog bland annat att samtliga konsumenter skulle vara garanterade en viss *basinformation* om vad varor innehåller. Garantin skulle regleras genom speciallagstiftning.

Basinformationen skulle ges i form av förpackningsmärkning och skulle innehålla uppgifter om vad som ingår, nettokvantitet, hållbarhetstid, tillverkningsdag, namn eller firmanamn och adress till tillverkare, den som har förpackat varan eller försäljarens namn, hanterings- och användningsanvisning, ursprungsland, varningstexter samt pris. Basinformationen föreslogs vara obligatorisk för samtliga dagligvaror på marknaden. Men om det var obehövt skulle det vara möjligt att underlåta att lämna sådan information, eller om det i övrigt medgavs undantag i enlighet med prisinformationslagen.

Informationen skulle ges på svenska och finnas tillgänglig på förpackningen så att den var fullt synlig. Det skulle även lämnas så kallad lättläst information. Utredaren föreslog att informationen placerades i anslutning till övrig märkning av varan såsom miljö- och nyckelhålmärkning.

Av de elva som yttrade sig över förslaget om basinformation var sex positiva, övriga fem var mindre nöjda med detta förslag. Till dem som var positiva hörde *Astma och Allergi Förbundet*, *Göteborgs Kommun*, *Hjälpmiddelsinstitutet (Hi)*, *Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO)*, *Naturvårdsverket* och *Plast- och Kemi-branscherna*. Bland annat anfördes det att listan på basinformation var ett steg i rätt riktning och att det även borde övervägas om basinformationen även borde innehålla uppgifter om miljömärk-

ning. En remissinstans menade till och med att det *finns behov* av miljöinformation inom ramen för basinformationen.

De fem som var mindre nöjda med förslaget var *Industriförbundet*, *Kemikontoret*, *Livsmedelsindustrierna (LI)*, *Marknadsdomstolen (MD)* samt *Svensk Handel*. Kritikerna gjorde bland annat gällande att konsumenterna redan var garanterade väsentlig och tydlig, ändamålsenlig information. Marknadsföringslagen (4 och 16 §§ 2 p) är just tänkt att täcka de situationer då det inte finns några särskilda informationsregler. En annan remissinstans underströk att dagligvarorna ingår i ett synnerligen heterogent område, vilket betyder att behovet av information också är skiftande. Att införa en regel om basinformation skulle inte innebära annat än att det skulle införas ytterligare en generalklausul i marknadsföringslagen.

Vidare anfördes det att om det överhuvud taget finns ett behov av information vid specifika produktområden så bör denna ges inom ramen för befintliga instrument. Det finns nämligen risk för att ökad information leder till svårigheter för konsumenter att tillägna sig informationen och därmed få problem att göra rationella val. I stället för att öka mängden information bör det övervägas att minska densamma för att på så sätt också underlätta för konsumenter att använda informationen i konkurrerande syfte.

En annan remissinstans framhöll faran med att ställa allt för höga krav på detaljerade innehållsförteckningar, eftersom ett sådant krav skulle kunna leda till att *utländska leverantörer kanske inte vill släppa en fullständig innehållsförteckning ifrån sig*. På så sätt finns det också risk för att antalet varor skulle kunna komma att minska på den svenska marknaden. Om det införs krav på obligatorisk märkning av viss basinformation är det troligt att detta leder till ökade kostnader för producenterna, vilket kommer att ge utslag på varornas pris – konsumenterna kommer således att drabbas av ökade kostnader. Men remissinstansen menade ändå att det finns all anledning att uppmuntra till *frivillig märkning*.

Ytterligare en remissinstans menade att produktinformationen ska begränsas till sådan information som är *av särskild betydelse för konsumenten med hänsyn till hälsa och säkerhet*. En annan remissinstans riktade mer generell kritik mot märkningsinstrumentet som sådant. Denne hävdade att det inte borde ställas några märkningskrav utöver de krav som ställs inom EU, eftersom risken att obligatoriska, nationella specialregler kommer att försvåra den fria rörligheten inom EU.

Konsumenter och konsumentinformation

Sommaren 1998 genomförde TEMO på uppdrag av utredningen gällande konsumentinformation om dagligvaror en studie över hur konsumenter uppfattar märkning och annan konsumentinformation av dagligvaror.² Dagligvarorna är uppdelade på livsmedel, hushållskemikalier och hygieniska produkter. Totalt 1 042 personer deltog i undersökningen.

Konsumentinformation och livsmedel

529 personer besvarade enkäten om livsmedel. Av dessa läser nästan alla (95 procent) informationen på förpackningarna. 27 procent läser alltid informationen, 51 procent läser informationen ibland. 17 procent läser endast information om vissa produkter såsom köttprodukter, charkuterivaror, mejerivaror, bröd och halvfabrikat.

Majoriteten av dem som läser informationen, läser informationen som rör varans hållbarhet. 90 procent läser bäst-före datum och sista förbrukningsdag. 66 procent läser information om förpacknings- eller bakdag. Nära hälften (47 procent) läser tips, råd/recept. 43 procent läser förvaringsanvisningar. Omkring en tredjedel läser miljöinformationen.

Nära tre fjärdedelar (73 procent) av de tillfrågade känner till att en KRAV-märkt produkt är framtagen med officiellt godkända ekologiska produktmetoder, vilket kan jämföras med att nästan ingen (2 procent) känner till vad Demeter-märkta produkter är. Nära hälften av de tillfrågade (49 procent) tror att livsmedel som är märkta med Änglamarks märke är en officiellt godkänd ekologisk produkt. Var fjärde tillfrågad (25 procent) tror att symbolen Gröna Nyckelhålet står för att produkten är ekologiskt framtagen. Kvinnorna har generellt sett mer kunskaper om ekologiskt odlade livsmedel än männen.

Omkring en fjärdedel (76 procent) av de tillfrågade menar sig få den information som de behöver. De som önskar mer information om varorna efterlyser information om ursprungsland, ingredienser, tillverkningsdag, miljöinformation och information om pris. Det finns även de som önskar information om källsortering, eventuell bestrålning, tillsatser och *rättvisemärkning*.

² Avsnittet utgår i sin helhet från Konsumenters syn på konsumentinformation – samarbete mellan utredningen (In 97:13) och Kooperativa Konsumentgillet i *Märk väl!* (SOU 1999:7), bilaga 5.

Majoriteten av de tillfrågade (65 procent) uppger sig vara nöjda med den information som finns på förpackningarna och har inga önskemål om att ersätta den med annan konsumentinformation. Litet drygt en tiondel (13 procent) menar att förpackningsinformationen skulle kunna ersättas med information om varan på till exempel hyllkanter eller en frågeterminal i butiken.

Större delen av de tillfrågade menade att informationen på förpackningarna brukar vara lätt att förstå.

Det var lika många som menade att de kunde lita på den information som står på förpackningarna som menade att de inte alls kunde lita på förpackningsinformationen. Det var endast ett fåtal som menade att förpackningsinformationen var för omfattande.

Konsumentinformation och hushållskemikalier samt hygienprodukter

513 personer besvarade enkäten om hushållskemiska och hygienprodukter. Nära en tredjedel av dem (31 procent) läser alltid informationen på förpackningarna. 51 procent läser informationen ibland och 14 procent söker endast information om vissa produkter så som tvättmedel, hårprodukter, rengöringsprodukter, kosmetika, tval, färg, diskmedel, hushållspapper, utländska varor och för dem okända eller nya varor.

70 procent av de tillfrågade läser information som rör dosering. Mer än hälften läser bruksanvisningar (62 procent) och varningstexter (53 procent). Knappt hälften läser varuinformation om allergi (42 procent) och miljö (45 procent).

Drygt tre fjärdedelar (82 procent) känner till att Svanen är ett miljömärke. Hälften (50 procent) tror att Bra miljöval/Falken är ett miljömärke. Drygt en tredjedel (38 procent) tror att Skona är ett miljömärke. En femtedel (20 procent) tror att Pandan är ett miljömärke. Föreställningen om att Returpilarna och Svalan är miljömärken är än mindre (15 respektive 12 procent). Minst kunskap hade de tillfrågade om EU-Blomman, endast 7 procent trodde att EU-Blomman var ett miljömärke.

Nära hälften (46 procent) menade att varningssymboler/texter på förpackningar var placerade så att de kunde ses direkt. Nära en tredjedel menade att varningssymbolerna/texterna var placerade på ett synbart sätt på vissa produkter. Nära en femtedel (18 procent) menade att de alltid finner varningssymbolerna. Knappt var tju-

gonde (4 procent) var missnöjda med placeringen av varningssymboler/texter.

Majoriteten av de tillfrågade menade att varningstexterna var lättförståeliga.

Nästan tre fjärdedelar (70 procent) menade att de fick den information som de behöver om hushållskemiska och hygienprodukter. Var tjugonde (5 procent) var missnöjd med märkningen av dessa varor. De efterlyste instruktioner på svenska samt allergiinformation, instruktioner om varans användningsområde, innehållsförteckning, miljöfarlighet, ursprungsland, tillverkningsdatum och pris. Det framställdes även önskemål om *rättvisemärkning*.

Majoriteten (68 procent) har inga önskemål om att ersätta förpackningsmärkningen. Lite drygt en tiondel (13 procent) kan tänka sig att byta ut placeringen av informationen på förpackningarna till någon annan placering av informationen.

Flertalet av de tillfrågade menar att informationen på förpackningarna brukar vara lätt att förstå.

Det var ungefär lika många som menade att de kunde lita på den information som står på förpackningarna som menade att de inte alls kunde lita på informationen. Endast ett fåtal menade att det fanns för mycket information på förpackningarna.

Betydelsen av miljömärkning för valet av varor

I syfte att öka förståelsen för hur konsumenter uppfattar konsumentinformationen genomfördes en kvalitativ studie med 36 personer (15 män och 21 kvinnor) i form av gruppintervjuer.³ Det bör emellertid framhållas att det inte är möjligt att dra några generella slutsatser från intervjuer som är baserade på så få personer. I stället får gruppintervjuerna ses som illustrationer av hur de som deltog ser på frågor om märkning av dagligvaror.

Frågor om miljö har under senare tid kommit att spela en allt större roll, vilket även kommer fram genom gruppintervjuerna. Flera av deltagarna menade även att de var intresserade av att handla miljövänligt, under förutsättning att priset på varan inte blir för högt. Trots detta var det många som valde att inte studera miljösymbolerna på dagligvaror. Delvis beror detta på att de är osäkra på vad märkena innebär, men de är också skeptiska till hur tillförlitlig miljömärkningen är. Bland annat har de svårt att skilja

³ Förevarande avsnitt är baserat på *Märk väl!* (SOU 1999:7), sid. 78 ff.

den certifierade miljömärkningen från andra typer av märkning med miljöprofil.

Förpackningsinformation och konsumenter, en sammanfattning

TEMO-studien visade således att majoriteten av de tillfrågade förklarade att de brukar läsa informationen på förpackningar. De tillfrågade ansåg inte att det fanns för mycket information på förpackningarna.

Merparten svarade att de fick den information som de behövde. De var inte intresserade av att ersätta förpackningsmärkningen med annan märkning i någon större utsträckning.

Det var påtagligt många som hade bristande kunskaper om den positiva miljömärkningen. Kunskapen varierade betydligt mellan de certifierade miljömärkena. Medan majoriteten kände till innebörden av symbolerna KRAV och Svanen, var det endast ett fåtal som kände till Demeter och EU-blomman.

Konsumentpolitik och konsumentmakt

Den 7 januari 1999 beslutade regeringen att tillkalla en parlamentarisk kommitté som skulle ha i uppgift att komma med förslag om hur den framtida konsumentpolitiken ska kunna ge människor förutsättningar att känna sig trygga som konsumenter och ha ett starkt inflytande över sin vardagssituation. Genom ett tilläggsdirektiv utökades kommitténs arbetsuppgifter till att även komma med förslag och analysera konsumentinformation om dagligvaror.⁴

Kommittén, som antog namnet *Konsumentpolitiska kommittén*, överlämnade sitt slutbetänkande i april 2000. Kommittén hade dessförinnan överlämnat delrapporten *Finansiella tjänster från ett konsumentperspektiv* och delbetänkandet *Nordisk miljömärkning - det statliga engagemanget* (SOU 1999:145).

Kommittén menade att de förslag som den lade skulle leda till en ökad satsning på konsumentpolitiken.⁵ Den strävade efter att finna rimliga avvägningar mellan vad *det offentliga* bör ha i uppgift på konsumentområdet och vad som borde kunna överlätas till *frivilliga organisationer* eller handhas av *näringslivet genom frivilliga insatser*.

⁴ Dir. 1999:1 och tilläggsdirektiv 1999:77.

⁵ Hela avsnittet är baserat på *Starka konsumenter i en gränslös värld* (SOU 2000:29).

Det är inte bara den ökande internationaliseringen och Sveriges medlemskap i EU som påverkar konsumentpolitiken. Även marknadernas om- och avregleringar samt den nya informationsteknologin (IT) har medfört stora förändringar för konsumenterna i samhället. Kommittén menade att det är viktigt att den nya teknologin skulle få en framträdande roll för konsumenterna i samhället.

För vår utredning, *Utredningen om frivillig jämställdhetsmärkning av produkter och tjänster*, är det framför allt följande förslag av kommittén som är av intresse:

- Konsumentpolitikens mål
- Den svenska konsumentpolitiken internationellt och i EU
- Frivilliga organisationer
- Produktsäkerhet och
- Konsumentinformation om dagligvaror

Konsumentpolitikens mål

Konsumentpolitiken finns inom flertalet områden. Den 13 juni 2001 överlämnade regeringen propositionen 2000/01:135 *Handlingsplan för konsumentpolitiken 2001–2005*. Syftet med det konsumentpolitiska arbetet är bland annat att stödja konsumenterna i deras roll som aktörer på marknaden och brukare av varor och tjänster. De konsumentpolitiska målen ska vara styrande för såväl det nationella konsumentpolitiska arbetet som Sveriges arbete i EU och andra internationella fora. Dessa mål är:

- *Inflytandemålet*, att konsumenternas ställning ska stärkas.
- *Hushållningsmålet*, att hushållen ska ha goda möjligheter att utnyttja sina ekonomiska och andra resurser effektivt.
- *Säkerhetsmålet*, att konsumenternas hälsa och säkerhet ska skyddas.
- *Miljömålet*, att det utvecklas sådana konsumtions- och produktionsmönster så att påfrestningarna på miljön minskar och bidrar till en långsiktigt hållbar utveckling.
- *Kunskapsmålet*, att konsumenterna ska ha tillgång till god vägledning, information och utbildning.

Den konsumentpolitiska kommittén uttryckte att det finns en risk för att konsumentaspekterna inte beaktas i tillräcklig utsträckning när det är fråga om att vidta åtgärder utanför det traditionella kon-

sumentpolitiska området. Därmed menade de att det finns risk för att de konsumentpolitiska insatserna försvagas eller till och med motverkas. Som förslag att motverka detta föreslog kommittén bland annat att

- det i myndigheters instruktioner ska hänvisas till de konsumentpolitiska målen,
- de konsumentpolitiska målen ska beaktas på alla områden och gälla för såväl det nationella som det svenska konsumentpolitiska arbetet i internationella sammanhang, och att
- de nu gällande konsumentpolitiska målen ska utökas med ett mål som tar sikte på att tillgodose konsumenters behov av bra utbildning, information och vägledning.

Det sker stora förändringar på marknaden i dag. Mycket talar för att takten på förändringarna kommer att öka. Det var länge sedan den svenska marknaden kunde ses som en från övriga världen skild marknad. Internationaliseringen och den nya informationsteknologin innebär att marknaden i dag består av hela *världsmarknaden*. Detta innebär att konsumenter möts av snabba förändringar i utbud av varor och tjänster.

Det är en viktig utgångspunkt för konsumentpolitiken att den både är tillgänglig för och också kommer alla konsumenter till del. Kommittén underströk att det visserligen är lämpligt att rikta insatser till de konsumenter som har det största behovet av stöd inom ett viss område. Men, eftersom behoven inte är statiska, bör de konsumentpolitiska insatserna genomföras först efter undersökningar och analyser av eventuella behov.

Kommittén framhöll att Konsumentverket borde få en samordnade och pådrivande roll vid konsumentfrågor och att det är viktigt att verket följer utvecklingen på de olika marknaderna, för att på så sätt kunna agera när det finns behov. Kommittén menar att det vore bra om Konsumentverket kunde föra en kontinuerlig dialog med andra myndigheter, som arbetar med frågor som har betydelse från konsumentsynpunkt. På så sätt skulle det vara möjligt för verket att både få information om vad som händer på flertalet områden och också få vara med om att utveckla konsumentområdet utöver det traditionella.

Den svenska konsumentpolitiken internationellt och i EU

Det första konsumentpolitiska programmet i EU antogs år 1975. Då fastslogs de grundläggande konsumenträttigheterna: skyddet för hälsa och säkerhet, skyddet av ekonomiska intressen, rätten till reklam och skadestånd, rätten till information och utbildning samt rätten till inflytande.

Under 1980-talet utformades en ny metod för harmonisering av lagar och andra författningar. Direktiv som rör människors liv, hälsa och säkerhet får endast fastställa de väsentligaste säkerhetskrav som ska ställas på en produkt för att den ska få säljas fritt på marknaden. Tekniska specifikationer ska i stället fastställas efter så kallade *harmoniserade standarder*. Dessa tas fram av de europeiska standardiseringsorganen.

Genom Amsterdamfördraget blev konsumentpolitiken ett självständigt politikområde inom EU. Enligt artikel 153.1 (tidigare artikel 129 a) ska gemenskapen bidra till att skydda konsumenternas hälsa, säkerhet och ekonomiska intressen samt till att främja deras rätt till information och utbildning samt deras rätt att organisera sig för att tillvarata sina intressen.

Gemenskapens befogenheter kom att konkretiseras genom Amsterdamfördraget. Tanken är att gemenskapen ska vidta åtgärder i syfte att uppnå målen om att främja konsumenternas intressen och att säkerställa en hög konsumentskyddsnivå. Rådet beslutar om åtgärder som kan vara inriktade på att stödja eller komplettera medlemsstaternas politik och/eller övervaka medlemsstaternas nationella politik samt även se till att de gemensamt fattade besluten efterlevs.

Genom kommissionens fjärde handlingsprogram lyftes konsumentpolitiken och blev på så sätt ett *fullvärdigt politiskt område*, genom att konsumentpolitiken och andra politiska frågor sammanfördes till ett område. Därmed är det tänkt att konsumentpolitiken kommer att få större inflytande inom gemenskapen i framtiden.

På så sätt kommer konsumentpolitiken att utsättas för ett allt större tryck. Det kommer till exempel att ställas större krav på samordning och på ett utökat samarbete mellan olika myndigheter. Kommissionen menar bland annat att konsumenter och företag ska samarbeta i långt större utsträckning än de gör i dag. De ska också agera som *jämbördiga parter*. Kommittén skriver att konkurrensen visserligen är nödvändig, men den är inte tillräcklig, varken för att tillfredsställa konsumenterna eller för att skapa stabila och innovativa marknader. För att konsumenterna ska kunna vara jämbör-

diga med företagen måste de både ha tillräckliga kunskaper och stå enade.

Det var mot bakgrund av detta som kommittén bland annat föreslog att Sverige bör arbeta för en gemensam marknad som har konsumenternas förtroende och att Sverige också ska arbeta för att konsumenterna ska bli mer medvetna om hur deras konsumtionsmönster påverkar miljön.

Frivilliga organisationer

Det finns i dag ett 50-tal konsumentorganisationer i Sverige. I syfte att stärka och samordna konsumentintresset bildades två paraplyorganisation *Sveriges Konsumentråd* och *Sveriges Konsumenter i Samverkan*. Tanken är att de ska fokusera konsumentproblem och väcka debatt samt skapa opinion i konsumentfrågor. Det är också tänkt att de ska företräda Sveriges konsumenter både nationellt och internationellt.

Sveriges konsumentråd

Sveriges Konsumentråd bildades år 1992 som en fristående partipolitiskt obunden samarbetsorganisation för organisationer som företräder sina medlemmars intressen ur ett konsumentperspektiv. Rådets uppgift är bland annat att påverka konsumentfrågorna i EU. För närvarande ingår 21 organisationer i Sveriges Konsumentråd:

- Arbetarnas bildningsförbund (ABF),
- De handikappades riksförbund (DHR),
- Halmstads Konsumentråd,
- Handikappförbundens samarbetsorgan,
- Hushållningssällskapens förbund,
- Hyresgästföreningen,
- Kilen – Konsumentinstitutet läkemedel och hälsa,
- Konsumentföreningen Väst,
- Konsumentgillesförbundet,
- Konsumentgruppen i Nyköping,
- Kooperativa förbundet (KF),
- Landsorganisationen (LO),
- Pensionärernas riksorganisation (PRO),
- Riksförbundet för barn, ungdomar och vuxna (FUB),

- Riksförbundet hem och samhälle,
- Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige (SIOS),
- Samverkansforum för kvinnor i Sverige (SAMS),
- Studieförbundet vuxenskolan,
- Sveriges pensionärsförbund,
- Synskadades riksförbund
- Tjänstemännens centralorganisation (TCO).

Sveriges konsumentråd arbetar för att öka konsumenternas ställning på marknaden genom att de bland annat

- bedriver upplysning och opinionsbildning i konsumentpolitiska frågor,
- framför synpunkter på såväl offentligt som privat producerade varor och tjänster,
- verkar för varors och tjänsters tillgänglighet för alla,
- främjar produktions- och konsumtionsmönster som minskar påfrestningar på miljön i syfte att bidra till en långsiktigt hållbar utveckling,
- deltar aktivt i det europeiska och internationella samarbetet på konsumentområdet, och
- påverkar myndigheter, institutioner och näringslivets organisationer i frågor som är av betydelse för konsumenterna.

Sveriges konsumentråd arbetar huvudsakligen med övergripande frågor när det gäller att bevaka konsumenternas intressen i Sverige och EU. Bland annat arbetar de med att utveckla rollen som konsumentföreträdare genom att samordna konsumentrepresentationen i olika organ. Sveriges konsumentråd har regelbundna kontakter med Europeiska kommissionen, Europaparlamentet, riksdagen, regeringen, Nordiska konsumentutskottet, myndigheter, utredningar, näringslivet, organisationer och andra aktörer inom det konsumentpolitiska området.

Sveriges konsumentråd har länge prioriterat arbetet med livsmedel, allmännyttiga tjänster där blicken har varit riktad på om- och avregleringar och konkurrensutsättning av tidigare reglerade tjänster, IT, reklam och standardisering.

Sveriges konsumenter i samverkan

Sveriges konsumenter i samverkan (tidigare Konsumenter i samverkan) bildades efter ett initiativ av Konsument-Forum år 1993. I organisationen ingår 24 organisationer och stödorganisationer.

Organisationen Förbundet djurens rätt med omkring 53 000 medlemmar är den största organisationen inom Sveriges konsumenter i samverkan. Följande organisationer ingår i Sveriges konsumenter i samverkan:

- Biodynamiska föreningen,
- Centrum för ekologisk teknik,
- Förbundet djurens rätt (tidigare Nordiska samfundet mot plågsamma djurförsök),
- Ekobanken,
- Enzymen levande föda,
- Familjejordbrukarnas riksförbund,
- Framtiden i våra händer,
- Frihet till hälsa,
- Frisksportförbundet,
- Förbundet Sveriges småbrukare,
- Föreningen patientens rättigheter,
- Hälsöfrämjandet,
- Hälsörörelsens ungdomsförbund,
- JAK Banken,
- Kommittén för alternativ medicin (KAM),
- Konsument-Forum,
- Miljöförbundet jordens vänner,
- Nordiska sparlån,
- Stockholmsföreningen för ekologisk teknik,
- Svenska bankkunders riksförbund,
- Svenska Demeterförbundet,
- Svenska vegetariska föreningen,
- Unga allergiker och
- Veganföreningen i Sverige.

Organisationen har som mål att öka konsumentinflytandet på marknaden och i politiken. I sitt arbete verkar de bland annat för att upprätthålla kraven på god kvalitet, rättmätig och ärlig information om varor och tjänster. De ställer även krav på att konsumenter ska ha rätt att delta i beslutsprocessen. Sveriges konsumenter i samverkan arbetar således med att

- bevaka och aktualisera konsumentfrågor,
- fokusera konsumtionens mål och konsekvenser,
- fokusera konsumenternas möjligheter att påverka,
- informera, bilda opinion och samordna aktioner, samt
- arbeta för ett ökat konsumentinflytande.

Även Sveriges konsumenter i samverkan arbetar över ett tämligen vittomfattande område. Arbetet är emellertid fokuserat på frågor om internationell handel. Därmed har frågor om standardisering och reglering (Codex) fått en särskilt framträdande plats. I likhet med Sveriges konsumentråd arbetar även Sveriges konsumenter i samverkan med miljö- och hälsoaspekter på livsmedel. Ett annat viktigt område för Sveriges konsumenter i samverkan är sjukvården och folkhälsan. Såsom vi nämnde i det tidigare, har Sveriges konsumenter i samverkan även valt att fokusera frågor om hur konsumenter ska kunna påverka den lokala och globala samhällsutvecklingen mot en mer ekologisk, etisk och socialt hänsynsfull utveckling i samhället, produktionen och handeln.

Produktsäkerhet

Ett av de övergripande målen för såväl den svenska konsumentpolitiken som inom EU är att *skydda konsumenternas hälsa och säkerhet*. Som en följd av EU-samarbetet har också kraven på konsumentpolitiska insatser på produktsäkerhetsområdet ökat. Bland annat har Konsumentverkets tillsynsansvar kommit att öka i takt med att det har införts nya regler.

Den europeiska konsumentpolitiken uttrycks i Amsterdamfördraget (artikel 153.1 [tidigare artikel 129 a]). Där stadgas bland annat att:

...för att främja konsumenternas intressen och säkerhet ska gemenskapen bidra till att skydda konsumenternas hälsa, säkerhet och ekonomiska intressen samt till att främja deras rätt till information och deras rätt att organisera sig.

I Kommissionens handlingsplan för åren 1999-2001 framhålls insatserna för att åstadkomma säkrare produkter och säkrare tjänster som prioriterade. Med anledning av att det europeiska samarbetet bland annat ställer krav på att olika produkter uppfyller de fast-

ställda säkerhetskraven, har kraven på de nationella myndigheterna också ökat i det här avseendet.

Arbetet med den europeiska standardiseringen är tänkt att bli allt viktigare och har också kommit att inta en synnerligen central plats. Regler som rör människors *liv, hälsa och säkerhet* ska stå i samklang med *säkerhetskraven på varor och tjänster*. Detta ställer i sin tur krav på att regeringen tillser att de nationella myndigheterna fullföljer sina skyldigheter att kontrollera säkerheten hos varor och tjänster.

I budgetpropositionen från 1995 markerar regeringen vikten av att Konsumentverket fullföljer sina skyldigheter i det här avseendet och arbetar för en effektiv marknadskontroll.

Konsumentverket och frågor om säkerhet

Konsumentverkets produktsäkerhetsarbete utgår från behovet att minska antalet produktrelaterade olyckor i samhället och att tillförsäkra konsumenterna en marknad med säkra varor och tjänster. Ur ett EG-rättsligt perspektiv är det viktigt att den fria rörligheten av varorna är säker och att säkerhetsaspekterna är förhållandevis lika över samtliga länder inom unionen.

Konsumentverket arbetar utifrån en strategi om produktsäkerhet för *skaderapportering, produktsäkerhetsforskning, standardisering, marknadskontroll* och *konsumentinformation*. Barn, ungdomar och äldre är särskilt prioriterade grupper för Konsumentverket.

Regeringen har pekat på att medverkan i det europeiska standardiseringsarbetet är tänkt att bli allt mer centralt. Standardiseringen har också fått en ny betydelse när det gäller regler som rör människors liv, hälsa och säkerhet. Ett viktigt mål för standardiseringsarbetet är enligt regeringen att *säkerställa höga krav på säkerhet, i synnerhet när det gäller sådana produkter som är avsedda för barn*. Arbetet med standardiseringen är även centralt för att möjliggöra tillgängligheten av produkter för personer med funktionshinder.

Skaderapporteringssystemet inom EU (European Home and Leisure Accident Surveillance [EHLASS]) innehåller information från vissa sjukhus i medlemsländerna om vilka varor som har varit inblandade i hem- och fritidsolyckor. Tanken är att statistiken ska ligga till grund för att utveckla säkrare produkter inom unionen.

Konsumentinformation om dagligvaror

EU:s mål att främja konsumenternas intressen och säkerställa en hög konsumentskyddsnivå genom att bland annat främja konsumenternas rätt till information och utbildning ligger helt i linje med konsumentorganisationernas krav på vederhäftig och fullvärdig information om varors innehåll. Gruppen konsumenter är inte homogen, det finns exempel på grupper av konsumenter som är mer utsatta än andra grupper. Allergiker och personer med överkänslighet utgör två exempel på sådana grupper.

Regeringen har även framhållit möjligheten till god hälsa hos konsumenterna som ett av de viktigaste konsumentpolitiska målen. Hälsoproblem kan vara en effekt av skadliga egenskaper hos till exempel varor. Det är också viktigt att varor deklarerar på ett fullvärdigt sätt. Vid felaktiga eller ofullständiga innehållsdeklarerationer finns det risk för att enskilda individers hälsa står på spel. Särskilt allvarig kan effekten bli för dem som är överkänsliga mot ett visst/a ämne/n. För att kunna fylla målen om tillfredsställande information om varors innehåll föreslog den konsumentpolitiska kommittén bland annat att⁶

- Konsumentverket ska ges i uppdrag att ta fram rekommendationer *dels* om information om dagligvaror till grupper som är i behov av särskilt stöd, *dels* om hur tillgången till tydlig varuinformation kan förbättras i dagligvarubutikerna.
- Konsumentverket ges rätt att meddela närmare föreskrifter om hur och var prisinformation ska lämnas vid handel på Internet samt att
- Konsumentverket ges i uppdrag att inleda en dialog med företrädare för näringslivet i syfte att undersöka intresset för och behovet av ett Internetbaserat varudeklarationssystem i Sverige efter dansk förebild.

Dansk Varefakta Naevn

År 1957 bildades *Dansk Varefakta Naevn* (DVN) i Danmark.⁷ DVN har som mål att verka för *frivillig användning av upplysande märkning av produkter och tjänster till konsumenter*. Märkningen består av innehållsdeklarerationer och/eller information om varor.

⁶ *Starka konsumenter i en gränslös värld*(SOU 2000:29), sid 22. De två sistnämnda punkterna är förslag som lades av Utredningen gällande konsumentinformation om dagligvaror, *Märk väl!* (1999:7).

⁷ *Starka konsumenter i en gränslös värld* (SOU 2000:29) och <http://www.varefakta.dk>.

Tanken är att konsumenterna ska kunna ta del av kontrollerade upplysningar för att kunna göra så rationella val som möjligt.

DVN består av ett representantskap, en styrelse och ett sekretariat. I representantskapet ingår företrädare för bland andra industri-, handels- och konsumentorganisationer. Därutöver samarbetar DVN med andra myndigheter och forskningsinstitut.

DVN utarbetar föreskrifter för varor. För närvarande finns det omkring 125 föreskrifter som var för sig täcker en viss produktgrupp, till exempel livsmedel. Föreskrifterna är bindande för dem som ingår i organisationen. Föreskrifterna utarbetas mot bakgrund av aktuella regler på området samt krav från representantskapets organisationer och andra intressenter. Mot bakgrund av föreskrifterna fastställer DVN deklARATIONER, VAREFAKTA, för olika varor.

VAREFAKTA är ett så kallat varumärke och tilldelas endast varor som är kontrollerade och godkända i vissa laboratorier eller provningsinstitut. Sedan en vara har erhållit märket VAREFAKTA görs stickprovskontroller någon gång per år.

Verksamheten finansieras huvudsakligen genom licensintäkter från verksamhetens producenter (kunder).⁸ Erhvervsministeriet och de organisationer som ingår i representantskapet bidrar även ekonomiskt till DVN:s verksamhet.

I syfte att öka kunskapen/sprida information om DVN:s verksamhet avsätts en del medel för marknadsföring (via TV, tidningar och undervisningsmaterial) i syfte att locka konsumenterna att nyttja DVN:s information. På så sätt sprids informationen om VAREFAKTA, vilket även får till följd att intresset för DVN:s tjänster ökar. Därmed ökar också intresset från andra kunder, varvid nya varor kan komma att bli föremål för den aktuella märkningen. Hela 80 procent av den danska befolkningen känner till varumärket VAREFAKTA.

⁸ På samma sätt som inom handeln i Sverige skiljs begreppen kunder och konsumenter åt.

Information om märkning

År 1998 togs initiativet till ett danskt IT-projekt i samarbete mellan DVN och det danska företaget Bording Data A/S. Projektet syftade till att

- underlätta för konsumenterna att överblicka de märken som florerar på marknaden för att på så sätt
- underlätta den elektroniska handeln med hjälp av Internet

Tanken är att konsumenterna skulle kunna få information om innebörden av en viss märkning (såväl den obligatoriska som frivilliga). Informationen ska både innehålla uppgifter om vilka kriterier som gäller för ett visst märke och om det förekommer några regler (lagar eller andra föreskrifter) på området.

Informationen om de aktuella varorna var tänkt att överföras från aktuella producenter, importörer, grossister och liknande till en central databas.

På så sätt ska det underlättas för konsumenterna att sortera informationen om olika varor på marknaden. Det var alltså tänkt att konsumenterna skulle kunna söka information om varor mot bakgrund av vad varorna består av.

Kostnaderna för projektet, som delvis var finansierat av EU-medel, beräknades uppgår till 4,5 miljoner danska kronor. Projektet avslutades i och med framarbetandet av ett datorprogram. Tanken är att producenter ska få möjlighet att lägga in uppgifter om produkter och märken. Vi menar att det kan finnas anledning att överväga en svensk samordning av märken, märkningssystem och certifieringsordningar i Sverige utifrån den nu givna modellen.

Checklista vid jämställdhetsmärkning – revision av generella jämställdhetskriterier

Nedanstående checklista är visserligen inte uttömmande, men bör ändå kunna komma att tjäna som vägledning vid utformning av de generella kriterier som bör ligga till grund för jämställdhetsmärkning respektive certifiering i jämställdhetshänseende vid arbetsställen. Frågorna i checklistan är utformade mot bakgrund av en anställningssituation. Det betyder att de måste omformuleras för att anpassas till andra verksamhetsformer till exempel en ideell förening.

Checklistan är utformad mot bakgrund av ett poängsystem. Det krävs att verksamheter erhåller *poängen 3* på samtliga frågor för att bli föremål för jämställdhetsmärkning enligt det första steget. Poängen är således tänkt att tjäna som underlag för att se hur långt verksamheten har nått i jämställdhetsarbetet. Därutöver kan poängen tjäna som *mätinstrument* för den enskilda verksamhetens jämställdhetsarbete i såväl internt som externt hänseende.

Verksamheten kan till exempel illustrera sitt jämställdhetsarbete för sina medlemmar eller anställda med hjälp av medelvärden. Poängsystemet gör det även möjligt att belysa hur jämställdhetsarbetet har utvecklats över de olika åren.

Det är även tänkbart att verksamheten skulle vilja visa hur långt den har nått med sitt jämställdhetsarbete för dem som finns utanför verksamheten (externt). På så sätt skulle poängsystemet kunna bli som en måttstock på verksamhetens jämställdhetsarbete. Poängsystemet skulle även kunna användas för att jämföra olika verksamheter med varandra.

Checklista för revision av generella jämställdhetskriterier

Graden av överensstämmelse har översatts till ett poängsystem enligt följande:

1. motsvarar stämmer inte alls
2. motsvarar stämmer i väldigt liten utsträckning
3. motsvarar stämmer till en viss del
4. motsvarar stämmer i stor utsträckning
5. motsvarar överensstämmer i dess helhet.

Kriterium	Grad av överensstämmelse				
	1	2	3	4	5
4 Jämställda arbetsförhållanden/poäng					
<i>Målformulering</i> Det finns en målformulering för hur verksamhetens arbetsförhållanden ska vara utformade ur jämställdhetshänseende	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Intern tillgänglighet</i> Målformuleringen, för hur arbetsförhållanden ska vara utformade ur jämställdhetshänseende, är tillgänglig för samtliga anställda	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Extern tillgänglighet</i> Målformuleringen, för hur arbetsförhållanden ska vara utformade ur jämställdhetshänseende, är tillgänglig för verksamhetens kunder eller andra intressenter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Kännedom</i> Målformuleringen, för hur arbetsförhållanden ska vara utformade ur jämställdhetshänseende, är väl känd bland de anställda	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Kartläggning</i> Arbetsförhållandena är kartlagda ur jämställdhetshänseende i jämställdhetsplanen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

<i>Åtgärder/metoder</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller konkreta uppgifter om hur arbetsförhållandena ska förbättras ur jämställdhetshänseende					
<i>Tidsramar</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om inom vilken tid som de föreslagna åtgärderna, att förbättra arbetsförhållandena ur jämställdhetshänseende, ska vara genomförda					
<i>Ansvariga</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om vem/vilka som är ansvarig/a för att de föreslagna åtgärderna att förbättra arbetsförhållandena ur jämställdhetshänseende genomförs					
<i>Utvärdering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De föreslagna åtgärderna i föregående års jämställdhetsplan, att arbetsförhållandena ska lämpa sig för både kvinnor och män, har uppnåtts					

Kriterium	Grad av överensstämmelse				
	1	2	3	4	5
5 Föräldraledighet/poäng					
<i>Målformulering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det finns en målformulering för hur arbetsgivaren ska verka för att underlätta för såväl kvinnliga som manliga arbetstagare att förena förvärsarbete och föräldraskap					
<i>Intern tillgänglighet</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska verka för att underlätta för kvinnliga och manliga arbetstagare att förena förvärsarbete och föräldraskap, är tillgänglig för samtliga anställda					

<i>Extern tillgänglighet</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska verka för att underlätta för kvinnliga och manliga arbetstagare att förena förvärsarbete och föräldraskap, är tillgänglig för verksamhetens kunder eller andra intressenter					
<i>Kännedom</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska verka för att underlätta för kvinnliga och manliga arbetstagare att förena förvärsarbete och föräldraskap är väl känd bland de anställda					
<i>Kartläggning</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det finns en kartläggning av hur arbetsgivaren arbetar med att underlätta för kvinnliga och manliga arbetstagare att förena förvärsarbete och föräldraskap					
<i>Åtgärder/metoder</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller konkreta uppgifter om hur arbetsgivaren ska arbeta med att underlätta för kvinnliga och manliga arbetstagare att förena förvärsarbete och föräldraskap					
<i>Tidsramar</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om inom vilken tid som de föreslagna åtgärderna, för att underlätta för kvinnliga och manliga arbetstagare att förena förvärsarbete och föräldraskap ska genomföras					
<i>Ansvariga</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om vem/vilka som är ansvarig/a för att de föreslagna åtgärderna för att underlätta för kvinnliga och manliga arbetstagare att förena förvärsarbete och föräldraskap genomförs					

<i>Utvärdering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De föreslagna åtgärderna i föregående års jämställdhetsplan, att arbetsgivaren ska underlätta för kvinnliga och manliga arbetstagare att förena förvärsarbete och föräldraskap, har uppnåtts					

Kriterium	Grad av överensstämmelse				
	1	2	3	4	5
6 Sexuella trakasserier/poäng					
<i>Målformulering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det finns en målformulering för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för sexuella trakasserier					
<i>Intern tillgänglighet</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för sexuella trakasserier, är tillgänglig för samtliga anställda					
<i>Extern tillgänglighet</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för sexuella trakasserier, är tillgänglig för verksamhetens kunder eller andra intressenter					
<i>Kännedom</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för sexuella trakasserier är väl känd bland de anställda					

<i>Kartläggning</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det finns en kartläggning av hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för sexuella trakasserier					
<i>Åtgärder/metoder</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller konkreta uppgifter om hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för sexuella trakasserier					
<i>Tidsramar</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om inom vilken tid som de föreslagna åtgärderna, för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för sexuella trakasserier, ska vara genomförda					
<i>Ansvariga</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om vem/vilka som är ansvarig/a för att de föreslagna åtgärderna för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för sexuella trakasserier genomförs					
<i>Utvärdering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De föreslagna åtgärderna i föregående års jämställdhetsplan, att arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för sexuella trakasserier, har uppnåtts					

Kriterium	Grad av överensstämmelse				
	1	2	3	4	5
6 Trakasserier på grund av anmälan om könsdiskriminering/poäng					
<i>Målformulering</i> Det finns en målformulering för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för trakasserier på grund av anmälan om könsdiskriminering	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Intern tillgänglighet</i> Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för trakasserier på grund av anmälan om könsdiskriminering, är tillgänglig för samtliga anställda	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Extern tillgänglighet</i> Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för trakasserier på grund av anmälan om könsdiskriminering, är tillgänglig för verksamhetens kunder eller andra intressenter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Kännedom</i> Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för trakasserier på grund av anmälan om könsdiskriminering är väl känd bland de anställda	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Kartläggning</i> Det finns en kartläggning av hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för trakasserier på grund av anmälan om könsdiskriminering	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

<i>Åtgärder/metoder</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller konkreta uppgifter om hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för trakasserier på grund av anmälan om könsdiskriminering					
<i>Tidsramar</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om inom vilken tid som de föreslagna åtgärderna, för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för trakasserier på grund av anmälan om könsdiskriminering, ska vara genomförda					
<i>Ansvariga</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om vem/vilka som är ansvarig/a för att de föreslagna åtgärderna för hur arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för trakasserier på grund av anmälan om könsdiskriminering genomförs					
<i>Utvärdering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De föreslagna åtgärderna i föregående års jämställdhetsplan, att arbetsgivaren ska förebygga och förhindra att någon arbetstagare utsätts för trakasserier på grund av anmälan om könsdiskriminering, har uppnåtts					

Kriterium	Grad av överensstämmelse				
	1	2	3	4	5
7 Utbildning och kompetensutveckling/poäng					
<i>Målformulering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det finns en målformulering för hur arbetsgivaren ska använda sig av utbildning, kompetensutveckling eller andra åtgärder för att främja en jämn fördelning mellan kvinnor och män i skilda typer av arbete och inom olika kategorier av arbetstagare					
<i>Intern tillgänglighet</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska använda sig av utbildning, kompetensutveckling eller andra åtgärder för att främja en jämn fördelning mellan kvinnor och män i skilda typer av arbete och inom olika kategorier av arbetstagare, är tillgänglig för samtliga anställda					
<i>Extern tillgänglighet</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska använda sig av utbildning, kompetensutveckling eller andra åtgärder för att främja en jämn fördelning mellan kvinnor och män i skilda typer av arbete och inom olika kategorier av arbetstagare, är tillgänglig för verksamhetens kunder eller andra intressenter					
<i>Kännedom</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska använda sig av utbildning, kompetensutveckling eller andra åtgärder för att främja en jämn fördelning mellan kvinnor och män i skilda typer av arbete och inom olika kategorier av arbetstagare är väl känd bland de anställda					

Kartläggning

Det finns en kartläggning av hur arbetsgivaren ska använda sig av utbildning, kompetensutveckling eller andra åtgärder för att främja en jämn fördelning mellan kvinnor och män i skilda typer av arbete och inom olika kategorier av arbetstagare

Åtgärder/metoder

Jämställdhetsplanen innehåller konkreta uppgifter om hur arbetsgivaren ska använda sig av utbildning, kompetensutveckling eller andra åtgärder för att främja en jämn fördelning mellan kvinnor och män i skilda typer av arbete och inom olika kategorier av arbetstagare

Tidsramar

Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om inom vilken tid som de föreslagna åtgärderna, för hur arbetsgivaren ska använda sig av utbildning, kompetensutveckling eller andra åtgärder för att främja en jämn fördelning mellan kvinnor och män i skilda typer av arbete och inom olika kategorier av arbetstagare, ska vara genomförda

Ansvariga

Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om vem/vilka som är ansvarig/a för att de föreslagna åtgärderna för hur arbetsgivaren ska använda sig av utbildning, kompetensutveckling eller andra åtgärder för att främja en jämn fördelning mellan kvinnor och män i skilda typer av arbete och inom olika kategorier av arbetstagare genomförs

<i>Utvärdering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De föreslagna åtgärderna i föregående års jämställdhetsplan, att arbetsgivaren ska använda sig av utbildning, kompetensutveckling eller andra åtgärder för att främja en jämn fördelning mellan kvinnor och män i skilda typer av arbete och inom olika kategorier av arbetstagare, har uppnåtts					

Kriterium	Grad av överensstämmelse				
	1	2	3	4	5
8 Anställningsförfaranden/poäng					
<i>Målformulering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det finns en målformulering för hur arbetsgivaren ska verka för att lediga anställningar söks av både kvinnor och män					
<i>Intern tillgänglighet</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska verka för att lediga anställningar söks av både kvinnor och män, är tillgänglig för samtliga anställda					
<i>Extern tillgänglighet</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska verka för att lediga anställningar söks av både kvinnor och män, är tillgänglig för verksamhetens kunder eller andra intressenter					
<i>Kännedom</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, för hur arbetsgivaren ska verka för att lediga anställningar söks av både kvinnor och män är väl känd bland de anställda					

<i>Kartläggning</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det finns en kartläggning av hur arbetsgivaren ska verka för att lediga anställningar söks av både kvinnor och män					
<i>Åtgärder/metoder</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller konkreta uppgifter om hur arbetsgivaren ska verka för att lediga anställningar söks av både kvinnor och män					
<i>Tidsramar</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om inom vilken tid som de föreslagna åtgärderna, för hur arbetsgivaren ska verka för att lediga anställningar söks av både kvinnor och män, ska vara genomförda					
<i>Ansvariga</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om vem/vilka som är ansvarig/a för att de föreslagna åtgärderna för hur arbetsgivaren ska verka för att lediga anställningar söks av både kvinnor och män genomförs					
<i>Utvärdering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De föreslagna åtgärderna i föregående års jämställdhetsplan, att arbetsgivaren ska verka för att lediga anställningar söks av både kvinnor och män, har uppnåtts					

Kriterium	Grad av överensstämmelse				
	1	2	3	4	5
9 Positiv särbehandling/poäng					
<i>Målformulering</i> Om det är så att det inte råder i huvudsak jämn fördelning mellan kvinnor och män i en viss typ av arbete eller inom en viss kategori av arbetstagare ska det finnas en målformulering för hur arbetsgivaren vid nyanställningar ska verka för att uppmuntra sökande av det underrepresenterade könet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Intern tillgänglighet</i> Målformuleringen, för hur arbetsgivaren vid nyanställningar ska verka för att uppmuntra sökande av det underrepresenterade könet, är tillgänglig för samtliga anställda	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Extern tillgänglighet</i> Målformuleringen, för hur arbetsgivaren vid nyanställningar ska verka för att uppmuntra sökande av det underrepresenterade könet, är tillgänglig för verksamhetens kunder eller andra intressenter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Kännedom</i> Målformuleringen, för hur arbetsgivaren vid nyanställningar ska verka för att uppmuntra sökande av det underrepresenterade könet, är väl känd bland de anställda	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
<i>Kartläggning</i> Det finns en kartläggning av hur arbetsgivaren vid nyanställningar ska verka för att uppmuntra sökande av det underrepresenterade könet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

<i>Åtgärder/metoder</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller konkreta uppgifter om hur arbetsgivaren vid nyanställningar ska verka för att uppmuntra sökande av det underrepresenterade könet					
<i>Tidsramar</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om inom vilken tid som de föreslagna åtgärderna, för hur arbetsgivaren vid nyanställningar ska verka för att uppmuntra sökande av det underrepresenterade könet, ska vara genomförda					
<i>Ansvariga</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om vem/vilka som är ansvarig/a för att de föreslagna åtgärderna för hur arbetsgivaren vid nyanställningar ska verka för att uppmuntra sökande av det underrepresenterade könet genomförs					
<i>Utvärdering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De föreslagna åtgärderna i föregående års jämställdhetsplan, att arbetsgivaren vid nyanställningar ska verka för att uppmuntra sökande av det underrepresenterade könet, har uppnåtts					

Kriterium	Grad av överensstämmelse				
10 Lön och andra anställningsvillkor/poäng	1	2	3	4	5
<i>Målformulering</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det finns en målformulering om hur arbetsgivaren ska kunna upptäcka, åtgärda och förhindra osakliga skillnader i lön och andra anställningsvillkor mellan kvinnor och män					

<i>Intern tillgänglighet</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, att upptäcka, åtgärda och förhindra osakliga skillnader i lön och andra anställningsvillkor mellan kvinnor och män, är tillgänglig för samtliga anställda					
<i>Extern tillgänglighet</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, att upptäcka, åtgärda och förhindra osakliga skillnader i lön och andra anställningsvillkor mellan kvinnor och män, är tillgänglig för verksamhetens kunder eller andra intressenter					
<i>Kännedom</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Målformuleringen, att upptäcka, åtgärda och förhindra osakliga skillnader i lön och andra anställningsvillkor mellan kvinnor och män är väl känd bland de anställda					
<i>Kartläggning</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kvinnors och mäns löner och övriga anställningsvillkor finns kartlagda i jämställdhetsplanen					
<i>Åtgärder/metoder</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller konkreta uppgifter om hur kvinnors och mäns löner och övriga anställningsvillkor ska förbättras					
<i>Tidsramar</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om inom vilken tid som de föreslagna åtgärderna, vad beträffar kvinnors och mäns löner och övriga anställningsvillkor, ska vara genomförda					
<i>Ansvariga</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdhetsplanen innehåller uppgifter om vem/vilka som är ansvarig/a för att kvinnors och mäns löner och övriga anställningsvillkor vad beträffar arbetsförhållandena genomförs					

Utvärdering

De föreslagna åtgärderna i föregående års jämställdhetsplan, att arbetsgivaren ska undersöka, åtgärda och förhindra osakliga skillnader i kvinnors och mäns löner och övriga anställningsvillkor, har uppnåtts

Checklista vid jämställdhetsmärkning – revision av specifika varu- och tjänstekriterier

Nedanstående checklista är visserligen inte uttömmande, men bör ändå kunna komma att tjäna som vägledning vid utformning av branschspecifika checklistor för revision av specifika varu- och tjänstekriterier vid jämställdhetsmärkning.

Varor	Ja	Nej
<i>Inledande frågor om den aktuella varan</i>		
Varan är endast tänkt att användas av kvinnor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Varan är endast tänkt att användas av män	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Varan är tänkt att användas av både kvinnor och män	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

<i>Varor som är tänkta att endast användas av kvinnor</i>		
Kvinnornas andel uppgick till minst 50 procent vid den slutliga utprovningen av varan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Varan är anpassningsbar till såväl kvinnors som mäns fysiologiska förutsättningar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Varor som är tänkta att endast användas av män

Männens andel uppgick till minst 50 procent vid den slutliga utprovningen av varan

Varan är anpassningsbar till såväl kvinnors som mäns fysiologiska förutsättningar

Varor som är tänkta att användas av både kvinnor och män

Det var lika många kvinnor som män som ingick i försöksgruppen vid den slutliga utprovningen av varan

Varan är anpassningsbar till såväl kvinnors som mäns fysiologiska förutsättningar

Tjänster

Ja

Nej

Inledande frågor om den aktuella tjänsten

Tjänsten är tänkt att endast användas av kvinnor

Tjänsten är tänkt att endast användas av män

Tjänsten är tänkt att användas av både kvinnor och män

Tjänster som är tänkta att endast erbjudas kvinnor

Tjänsten har utformats i samråd med företrädare för grupper av brukare med jämn könsfördelning (50-50)

Brukare av tjänsten har rätt att framställa önskemål om att få hjälp av en företrädare för verksamheten av det egna könet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Brukares önskemål om att få hjälp av en företrädare av det egna könet tillgodoses alltid	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Brukare informeras alltid om rätten att få hjälp av en företrädare av det egna könet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Verksamheten gör årligen en utvärdering av hur många kvinnor respektive män som har framställt önskemål om att ta del av tjänsten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det är endast kvinnor som har framställt önskemål om att ta del av tjänsten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Verksamheten avsätter lika mycket medel för att utveckla tjänster som är specifikt anpassade till män respektive kvinnor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

<i>Tjänster som är tänkta att endast erbjudas män</i>		
Tjänsten har utformats i samråd med företrädare för grupper av brukare med jämn könsfördelning (50-50)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Brukare av tjänsten har rätt att framställa önskemål om att få hjälp av en företrädare för verksamheten av det egna könet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Brukares önskemål om att få hjälp av en företrädare av det egna könet tillgodoses alltid	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Brukare informeras alltid om rätten att få hjälp av en företrädare av det egna könet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Verksamheten gör årligen en utvärdering av hur många kvinnor respektive män som har framställt önskemål om att ta del av tjänsten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det är endast män som har framställt önskemål om att ta del av tjänsten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Verksamheten avsätter lika mycket medel för att utveckla tjänster som är specifikt anpassade till män respektive kvinnor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

<i>Tjänster som är tänkta att erbjudas både kvinnor och män</i>		
Tjänsten har utformats i samråd med företrädare för grupper av brukare med jämn könsfördelning (50-50)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Brukare av tjänsten har rätt att framställa önskemål om att få hjälp av en företrädare för verksamheten av det egna könet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Brukares önskemål om att få hjälp av en företrädare av det egna könet tillgodoses alltid	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Brukare informeras alltid om rätten att få hjälp av en företrädare av det egna könet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Verksamheten gör årligen en utvärdering av hur många kvinnor respektive män som har framställt önskemål om att ta del av tjänsten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det är lika många kvinnor som män som har framställt önskemål om att ta del av tjänsten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Enkät – Jämställda konsumentval

Jämlikhet och jämställdhet är två begrepp som ofta blandas samman. *Jämlikhet* innebär att *alla människor har lika värde* oavsett klass, kön, ras, etnicitet, religion, social tillhörighet, sexuell läggning. *Jämställdhet* är ett begrepp som faller in under jämlikhetsbegreppet men det rör endast *förhållanden mellan män och kvinnor*. Jämställdhet innebär att män och kvinnor har lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter att

- ha ett arbete som ger ekonomiskt oberoende
- vårda hem och barn
- delta i politiska, fackliga och andra aktiviteter i samhället.

År 1995 utnämndes Sverige till världens mest jämställda land. Men samtidigt, som Sverige ligger långt fram med jämställdhetsarbetet, är Sverige också ett av de mest könssegregerade länderna i världen; kvinnor och män arbetar ofta inom helt olika arbetsområden. De har också vitt skilda arbetsuppgifter och ansvarsområden.

Idag är det möjligt att köpa s.k. miljömärkta varor, EUs märke EU-blomman, Föreningen Kravs produkter Krav, den svenska Naturskyddsföreningens märke Bra miljöval/Falken och den nordiska Svanen utgör ett par exempel på miljömärken.

Det finns ännu inga möjligheter att handla produkter eller välja tjänster som har utformats för att passa både kvinnor och män. Den här enkäten är tänkt att belysa konsumenters intresse för att handla varor eller ta del av tjänster som uppfyller vissa krav ur jämställdhetshänseende.

1 Handlar Du någon gång varor som är miljömärkta

- 1 Ja, i princip alltid
2 Ja, någon gång ibland
3 Nej, aldrig

Kvinnors och mäns kroppar kan emellanåt reagera olika på läkemedel. Idag är endast ett fåtal läkemedel testade på kvinnor när de kommer ut på marknaden. Det har hänt att läkemedel som har varit testade och godkända har lett till biverkningar hos just kvinnor.

2 Skulle Du kunna tänka Dig att be Din läkare att föreskriva läkemedel som var utprovade för både kvinnor och män?

- 1 Ja, säkert
2 Ja, kanske
3 Nej, aldrig
4 Vet ej

3 Skulle Du kunna tänka Dig att på Apoteket köpa receptfria läkemedel som var utprovade för både kvinnor och män?

- 1 Ja, säkert
2 Ja, kanske
3 Nej, aldrig
4 Vet ej

4 Skulle Du kunna tänka Dig att köpa naturmedicin som var utprovad för både kvinnor och män?

- 1 Ja, säkert
- 2 Ja, kanske
- 3 Nej, aldrig
- 4 Vet ej

I princip alla möbler som finns på marknaden är utformade med en 180 cm lång man i 50-årsaldern som förebild. Det betyder att stora flertalet kvinnor, men även en del män, är så korta att de drabbas av onda ryggar på grund av att bord, stolar, fåtöljer, soffor, diskbänkar har utformats för att vara funktionella för andra än dem själva.

5 Skulle Du kunna tänka Dig att köpa möbler/kontorsredskap som var utprovade för både kvinnor och män?

- 1 Ja, jag skulle *säkert* välja möbler/kontorsredskap som var anpassningsbara för både kvinnor och män
- 2 Ja, jag skulle *kanske* välja möbler/kontorsredskap som var anpassningsbara för både kvinnor och män
- 3 Nej, jag skulle *förmodligen inte bry mig om* huruvida möblerna/kontorsredskapen var anpassningsbara för både kvinnor och män
- 4 Vet ej

Whiplash/pisksnärt är beteckningen för en rörelse som halsrygg och huvud utför och som till exempel kan drabba nacken i samband med trafikolyckor. Flertalet bilstolar, nackstöd och krockkuddar har utformats med en 180 cm lång och 78 kg tung man som förebild. De som inte når upp till denna vikt eller längd löper en avsevärd risk att utsättas för just whiplashskada.

6 Skulle Du kunna tänka Dig att köpa en bil som var anpassningsbar för både kvinnor och män?

- 1 Ja, jag skulle *säkert* välja en bil som var anpassningsbar för både kvinnor och män
- 2 Ja, jag skulle *kanske* välja en bil som var anpassningsbar för både kvinnor och män
- 3 Nej, jag skulle *förmodligen inte bry mig om* huruvida bilen var anpassningsbar för både kvinnor och män
- 4 Vet ej
- 5 Ej aktuellt, jag har inte för avsikt att köpa någon bil

Omkring 925 000 kvinnor betalar regelbundet in pengar till pensionsförsäkringar. Men även om de betalar in lika mycket som männen i premier till försäkringsbolagen erhåller de lägre ersättning när de går i pension. I en debattartikel i DN nämns följande räkneexempel: en man och en kvinna sparar vardera 500 kr i månaden i tjugo år. Mannen får 1 76 kr mer per år i pension. På tio år blir skillnaden 11 760 kr. Motiveringen till att kvinnor erhåller lägre pension än män är att kvinnor lever längre än män och att pensionen av den anledningen generellt sett ska betalas ut till kvinnorna under en längre tid än till männen.

7 Skulle Du kunna tänka Dig att välja en pensionsförsäkring som berättigade kvinnor och män lika hög pension?

- 1 Jag skulle *säkert* välja den pensionsförsäkring som gav kvinnor och män lika hög pension
- 2 Jag skulle *kanske* välja den pensionsförsäkring som gav kvinnor och män lika hög pension
- 3 Jag skulle *förmodligen inte bry mig om* huruvida pensionsförsäkringen gav kvinnor och män lika hög pension
- 4 Vet ej
- 5 Ej aktuellt, jag har inte för avsikt att placera mina pengar i någon pensionsförsäkring

Unga män, utsätts för misshandel av obekanta personer i långt större utsträckning än kvinnor. Den misshandel som män drabbas av sker nästan uteslutande utomhus. När kvinnor utsätts för våld sker det i stället vanligtvis inomhus och av manliga personer i kvinnornas närhet.

Försäkringspremier fastställs efter att försäkringsbolaget har gjort s.k. riskbedömningar. Det betyder bl.a. att kvinnor och män ofta betalar olika höga premier.

8 Skulle Du kunna tänka Dig att teckna en försäkring som innebar att män och kvinnor betalade lika hög försäkringspremie?

- 1 Ja, säkert
- 2 Ja, kanske
- 3 Nej, aldrig
- 4 Vet ej
- 5 Ej aktuellt, jag inte för avsikt att teckna någon försäkring

Det påstås att kvinnor har svårare än män att erhålla lån för att starta bolag? Trots det anses kvinnor vara mer pålitliga som låntagare än män. Kvinnor lånar nämligen sällan mer pengar än vad de behöver och fullgör i princip alltid sina förpliktelser enligt avtalen.

9 Skulle Du kunna tänka Dig att välja att placera Dina pengar i en bank som lånade ut pengar till män och kvinnor på lika villkor?

- 1 Ja, säkert
- 2 Ja, kanske
- 3 Nej, aldrig
- 4 Vet ej
- 5 Ej aktuellt, jag har inte för avsikt att placera mina pengar i någon bank

Den 1 januari 1992 infördes en skyldighet för arbetsgivare att arbeta aktivt för jämställdhet i arbetslivet. Samtliga arbetsgivare som har minst tio (10) anställda är skyldiga att upprätta en s.k. jämställdhetsplan.

Planen ska vara anpassad till den enskilda arbetsplatsen. Den ska bl.a. innehålla uppgifter om hur många män och kvinnor som arbetar vid arbetsplatsen. Det ska också framgå om männen och kvinnorna har lika stora möjligheter att vidareutbilda sig, hur könsfördelningen ser ut vid de olika nivåerna, om det förekommer sexuella trakasserier samt om män och kvinnor erhåller lika hög ersättning när de utför arbete som är lika eller kan betraktas som likvärdigt.

10 Skulle Du kunna tänka Dig att köpa produkter eller använda Dig av tjänster som produceras/utförs vid verksamheter där det finns en upprättad jämställdhetsplan?

- 1 Ja, absolut
- 2 Ja, kanske
- 3 Nej, aldrig
- 4 Vet ej

Terminologi i internationell, europeisk och svensk standard

Terminologi

Det finns ett flertal tekniska begrepp inom ackrediteringsområdet. Här följer en ordlista över de mest centrala och vanligast förekommande inom den internationella, europeiska svenska standarden.

Ackreditering ett formellt erkännande av att ett organ, (laboratorium, certifieringsorgan, besiktningensorgan eller kontrollorgan) är kompetent att utföra specificerade provningar, kalibreringar, mätningar, certifieringar etc. (Utökning av SS-EN 45 020. 16.1)

Provning undersökning för att bestämma en eller flera egenskaper hos en produkt, process eller tjänst enligt specificerad metod. (SS-EN 45 020, 12.1)

Kalibrering åtgärder som fastställer sambandet mellan ett mätinstruments eller ett mätsystems visade storhetsvärden eller värden representerade av ett materialiserat mått, referensmaterial eller motsvarande värden förverkligade genom normaler. (SS 02 01 06, 6.11).

Anm.

1. Resultatet från en kalibrering gör det möjligt att antingen relatera mätstorhetsvärden till visningar eller bestämma korrektioner för visningarna.

2. En kalibrering kan också bestämma andra metrologiska egenskaper, såsom inverkan från influensstorheter.

3. Kalibreringsresultat kan anges i ett dokument som ibland benämns kalibreringsbevis eller kalibreringsrapport.

Spårbarhet

egenskap hos ett mätresultat eller hos värdet på en normal varigenom detta kan relateras till angivna referenser, vanligen nationella eller internationella normaler, genom en obruten kedja av jämförelser som alla har angivna osäkerheter. (SS 02 01 06, 6.10)

Anm.

1. Adjektivet spårbar används ofta för att uttrycka begreppet.
2. Den obrutna kedjan av jämförelser kallas spårbarhetskedja.

Mätosäkerhet

skattning av bredden på ett värdeområde inom vilket mätstorhetens sanna värde ligger.

Anm. Mätosäkerheten omfattar i allmänhet många komponenter. Vissa av dessa kan skattas med hjälp av mätvärdenas statistiska fördelning och kan karaktäriseras av standardavvikelsen. Skattningar av andra komponenter kan bara grundas på erfarenhet eller annan information. (SS 02 01 06, 3.09)

Justering

(av ett mätinstrument) åtgärd att bringa ett mätinstrument i sådant skick att det är lämpligt för sin användning. (SS 02 01 06, 4.30)

Certifiering

förfarande genom vilken en tredje part skriftligen försäkrar att en produkt, process, eller tjänst överensstämmer med specificerade krav (EN 45020, 15.1.2)

Tredje part

person eller organ som erkänns vara oberoende i förhållande till inblandade parter vad avser det ärende som behandlas.

Anm. De inblandade parterna är vanligtvis leverantör ("första part") och köpare ("andra part"). (SS-EN 45 020, 12.9)

Kontroll

mätning, undersökning, provning eller annan bestämning av en eller flera egenskaper hos ett objekt och jämförelse av resultaten med ställda krav för att avgöra om överensstämmelse har uppnåtts för varje egenskap. (ISO 8402, 2.15)

granskning av en produkts konstruktion, av produkt, tjänst, process eller anläggning, och bestämning av överensstämmelse mot specificerade krav på basis av professionell bedömning mot allmänna krav.

Anm 1. Kontroll av processer innefattar personal, lokaler, teknologi och metoder.

Anm 2. Kontrollresultaten kan användas som underlag för certifiering.

(SS-EN 45004)

Standard

dokument, upprättat i samförstånd och fastställt av erkänt organ, som för allmän och upprepad användning ger regler, vägledningar eller egenskaper för aktiviteter eller deras resultat, i syfte att nå största möjliga reda i ett visst sammanhang.

Anm: Standarder bör baseras på beprövade resultat från vetenskap, teknik och erfarenhet, och syfta till att främja samhällets bästa.

(SS-EN 45020, 3.2)

Standardiserande organ

organ med erkänd standardiseringsverksamhet. (SS-EN 45020, 4.3)

Standardiseringsorgan

standardiserande organ, erkänt på nationell, regional eller internationell nivå, vars huvuduppgift, enligt dess stadgar, är att utarbeta, överföra eller fastställa standarder som görs allmänt tillgängliga.

Anm: Ett standardiseringsorgan kan också ha andra huvuduppgifter. (SS-EN 45020, 4.4)

Tekniska regler	består bl.a. av förordningar, föreskrifter, eller allmänna råd om vad som krävs för att få sälja eller använda en viss vara. Anm. Tekniska regler med krav på varors utformning, egenskaper, märkning osv. eller med krav på olika förfaranden rörande provning, kontroll och certifiering påverkar handeln mellan länder och ger ofta upphov till handelshinder. (Technical barriers to trade, TBT.)
Anmält organ	organisation eller företag med oberoende ställning som uppfyller minimikrav på kompetens i enlighet med gällande EG-direktiv för att utföra provning, certifiering eller besiktning. (engelsk översättning: Notified Body)
Utsett organ	tredjepartsorgan inom ramen för avtal om ömsesidigt erkännande, MRA, som uppfyller kraven för att utföra provning, certifiering eller besiktning mot mottagarlandets krav på produkter (engelsk översättning: Conformity assessment body, CAB).

Kontrollorgan i tredjepartsställning kallas i Sverige för *besiktningssorgan*. Besiktningens omfattning och vad besiktningssorgan skall göra i processen för bekräftelse av överensstämmelse diskuteras i Europa. Några länder har begränsat besiktningssorganens verksamhet till sådan verksamhet som inte krävs i EU:s direktiv. I några direktiv uttrycks att provning, kontroll eller certifiering eller övervakning av egenkontroll skall utföras av kontrollorgan. Från EG-kommissionen har man framfört att man skall se på vilka uppgifter organet ifråga skall utföra och inte vad man använt för term i aktuellt direktiv.

Ackrediteringsorganens uppgift är att medverka till att man får förtroende för verksamheten vid *certifieringsorgan*, *kontrollorgan* och *laboratorier*, vilka är direkt eller indirekt inblandade i själva proceduren att bekräfta överensstämmelse. Ytterst är det alltid tillverkaren eller importören som är ansvarig för den produkt denne marknadsför. För produkter med i direktiv eller annan lagstiftning tvingande krav framgår det vanligen i dessa dokument i vilken omfattning produkter skall tillverkardeklareras eller certifieras. I annat fall kommer kraven från "marknaden".

Det finns olika typer av *certifieringsorgan* med uppgifterna att certifiera. Krav på dem finns för

- produkter, EN 45011:1998 = ISO/IEC Guide 65:1996
- kvalitetssystem, EN 45012:1998 = ISO/IEC Guide 62:1996
- miljöledningssystem ISO/IEC Guide 66:1999
- personer, EN 45013:1989 = ISO/IEC NP 17024

Ett *laboratorium* utför normalt inte någon bedömning av överensstämmelse utan levererar enbart underlag till tillverkare/importör eller certifieringsorgan som i sin tur utfärdar tillverkardeklarationer resp. certifikat. Däremot kan ett laboratorium intyga om det provade eller kalibrerade objektet uppfyller en av uppdragsgivaren tillhandahållen specifikation. Det finns också områden där myndighetens föreskrifter eller andra dokument klart anger att en bedömning/utvärdering av resultaten skall ingå i rapporten. Då anges oftast villkoren för hur bedömningen skall ske. Ett exempel på detta är Livsmedelsverkets krav på rapportering av dricksvattenanalyser.

Kraven på laboratorier finns i SS-EN ISO/IEC 17025:1999. SWEDACs föreskrifter som fastställer standarden är STAFS 2000:7 och 2000:8.

Problem uppstår ibland för personer som känner väl till kvalitetssäkring enligt ISO 9000-systemet och tillhörande certifiering men inte hela "systemet för bedömning av överensstämmelse" vilket ingår i både EES- och WTO-avtalen. De har ofta svårt att skilja på ackrediteringsorganens och certifieringsorganens uppgift. Om ett företag har certifierat sitt kvalitetssystem och certifieringen också omfattar laboratorieverksamheten inom företaget har certifieringsorganet enbart granskat om det finns metoder och rutiner på laboratoriet. Laboratoriet är då en del i produktionskedjan och en del av styrningen av processen. Det ingår inte i certifieringsorganets uppgift att djupare bedöma enligt ISO/IEC 17025 personalens kompetens eller lämpligheten av utrustning, lokaler, rutiner och metoder. Det är en uppgift för ackrediteringsorganen. Det räcker t. ex. inte att företagets laboratorium har certifierat sitt kvalitetssystem för att vara underleverantör till ett certifieringsorgan när det skall certifiera produkter eller om rapporterna skall användas som underlag för svenska företags miljörapportering till myndigheter.

Internationell handel, standardisering och teknisk kontroll

Mot slutet av andra världskriget föreslogs det att tre internationella organisationer skulle etableras för att minska riskerna för ytterligare internationella konflikter. Dessa var

- International Monetary Found, IMF, för att leda finansiella förhandlingar
- World bank, för att styra stöd till utvecklingsländer
- International Trade Organisations, för att utveckla rättvisa regler för handel och ekonomisk praxis

IMF och World Bank har fungerat i över 50 år medan International Trade Organisation aldrig bildades. Däremot har det funnits en interimorganisation, the General Agreements on Tariffs and Trade, GATT, som 1995 ersattes av World Trade Organisation, WTO, inom handels- och ekonomiområdet. WTO var ett resultat av den s.k. Uruguay-rundan där man också reviderade och uppdaterade det gamla GATT-avtalet. Man tog bl.a. med jordbruksprodukter och tjänster i avtalet.

Det slutliga dokumentet från Uruguay-rundan innehåller två nya överenskommelser om tekniska krav:

- Agreement on Technical Barriers to Trade, (the TBT Agreement), en överenskommelse om tekniska handelshinder
- Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures, (the SPS Agreement), som behandlar djurs och växters hälsa samt livsmedelssäkerhet

Alla länders regeringar har utfärdat *tekniska regler* som produkter måste uppfylla att få tas in i eller användas i resp. land. De tekniska reglerna syftar till skydd av hälsa, säkerhet och miljö. Både TBT- och SPS-överenskommelserna ger regler för att säkerställa att ländernas tekniska regler är rättvisa.

- Alla tekniska regler måste vara *transparenta*, publicerade och tillgängliga.
- Alla tekniska regler måste vara *rättmätiga*. Det måste finnas en bra vetenskaplig eller teknisk anledning till att införa restriktioner för en viss produkt.
- Alla tekniska regler måste vara *icke-diskriminerande*. Samma föreskrifter skall gälla oavsett var produkten är producerad.

- Om möjligt skall tekniska regler baseras på internationella standarder. System för bedömning huruvida en produkt uppfyller föreskrifter måste också vara rättmätiga och öppna.

Några delar ur TBT överenskommelsen kan kort sammanfattas och lyftas fram:

- Skillnaden mellan tekniska regler och standarder är att de förra är tvingande och de senare är frivilliga att följa.
- "The Code of standardisation praxis" kräver av länderna att dess standardiseringsorgan har i sin policy bl.a. att de inte utvecklar standarder som medför hinder mot internationell handel, att internationella standarder ligger till grund vid utveckling av nationell standard, medverka i internationell standardisering och att standarder skall specificera produktkrav hellre än utformning och beskrivande kännetecken.
- Proceduren för teknisk kontroll (conformity assessment) skall inte vara mer omfattande än nödvändigt. De skall om möjligt vara baserade på relevanta standarder eller rekommendationer från internationella standardiseringsorgan.
- Länderna rekommenderas att acceptera kontrollprocedurer i andra länder även om dessa avviker från deras egna, förutsatt att resultatet av kontrollen blir likvärdig med de egna procedurerna.
- Ackreditering, av de organ som utför teknisk kontroll, mot relevanta internationella standarder eller rekommendationer skall beaktas och tas som indicium på tillräcklig kompetens.
- Internationella eller regionala system för teknisk kontroll får inte vara oförenliga med bestämmelserna i TBT-överenskommelsen.

I boken *An Overview of International Conformity Assessment Systems* finns de regionala handelsblocken och organisationerna för teknisk kontroll uppräknade. Tidigare utgåva hade beteckningen SWEDAC DOC 97:10. Innehållet uppdateras för närvarande.

Teknisk kontroll eller bedömning av överensstämmelse används ofta vid översättning av *conformity assessment* som är den term vilken används när man refererar till proceduren för att bestämma, direkt eller indirekt, att relevanta krav i tekniska föreskrifter eller standarder uppfylls. Proceduren kan inkludera provtagning, provning, analys, besiktning/kontroll, utvärdering, verifiering, och försäkran om överensstämmelse samt certifiering, ackreditering

och godkännande. Både TBT- och SPS-överenskommelserna uppmuntrar medlemsstaterna att använda internationellt överenskomna system för "conformity assessment" och etablera "Multilateral Recognition Agreements" s.k. MRA-avtal. Med "multilateral recognition", menas att besiktning/kontroll-, eller provningsrapporter och produkt- eller kvalitetssystemcertifikat utfärdade i ett land kommer att accepteras utan att ifrågasättas i det andra landet.

De organ som utfärdar rapporter eller certifikat, kontrollorgan, laboratorier eller certifieringsorgan, måste kunna visa att de har erforderlig kompetens. Ackrediteringsorgan bedömer dessa organs kompetens och att de utför sitt arbete tillfredsställande. Ackrediteringsorgan är vanligen myndigheter eller organ erkända av landets regering och verkar utan vinstintresse. MRA-avtal kan tecknas mellan regeringar. (Avtal om ömsesidigt erkännande baseras på ömsesidig utvärdering av parternas procedurer och praxis är för att försäkra full tillit till likvärdighet i bedömningsprocessen tecknas mellan t.ex. ackrediteringsorgan och kallas vanligen Multilateral Agreement, MLA.) De regionala handelsblocken EU, FTAA, NAFTA, MERCOSUR och APEC uppmanas att harmonisera standarder och utveckla MRA-avtal. Sådana avtal finns redan mellan EU och några länder.

Många länder har som följd av TBT-överenskommelsen sett över sin "kvalitetsinfrastruktur". Det innebär att man formulerar en nationell kvalitetspolicy som stöds av berörda parter t.ex. parlament, regering, myndigheter, industrin, konsumenter och fackliga organisationer. Regeringen och myndigheter utfärdar erforderliga lagar och tekniska regler som ger förutsättningarna för fungerande ackrediterings-, standardiserings- och mätteknisk verksamhet. Kraven på laboratorier, certifieringsorgan och besiktningsorgan förs in i ackrediteringsorganets föreskrifter eller dylikt. Ofta glöms man två av fundamenten för en fungerande kvalitetsinfrastruktur -standardiseringsverksamheten och mättekniken.

I TBT-överenskommelsen utpekas uppgifterna för ett nationellt standardiseringsorgan. Det skall koordinera standardiseringsaktiviteter, utarbeta och införa nationell standard, införa internationell standard, sälja standarder, samt tillhandahålla information om standarder och standardisering. Det är vanligt att standardiseringsorganet också har uppgiften att notifiera och ta emot notifieringar enligt TBT-avtalet. Ett standardiseringsorgan kan även bedriva utbildning, konsultverksamhet och förlag. Tidigare var det vanligt att standardiseringsorgan även bedrev provning, certifiering och

kontroll. Numera avskiljs vanligen sådan verksamhet från standardiseringsorganen eftersom det inte är en central uppgift för dessa. En del standardiseringsorgan har lagt verksamheten i dotterbolag som är fristående från standardiseringen. Det är få länder som har ett standardiseringsorgan som är självfinansierande. Normalt finansieras en del av verksamheten av staten även om standardiseringsorganet är en fristående organisation.

En nödvändig förutsättning för en industriell verksamhet är att landet har en fungerande organisation för sin mättekniska verksamhet. Industrin, laboratorier, universitet, högskolor m.fl. behöver spårbara mätningar i sin verksamhet. Mättekniken brukar delas in i legal, vetenskaplig och tillämpad.

- Den *legala mättekniken* omfattar sådan mätning som är reglerad i lagar eller föreskrifter och måste uppfyllas av aktörerna på marknaden. I Sverige är denna del i huvudsak begränsad till mätton som används vid försäljning till konsument, t ex vågar och volymmätare.
- Den *vetenskapliga mättekniken* behandlar definitionen av de fysiska kvantiteterna t.ex. massa, volt, ampere och ohm. I Sverige liksom i många andra länder är denna del begränsad. Däremot satsar t.ex. Tyskland, England och Frankrike mycket genom att stödja sina resp. mättekniska institutioner, PTB, NPL resp BNM.
- *Tillämpad mätteknik* bedrivs i Sverige vid riksprovplatserna och vid ackrediterade laboratorier samt i företagen. Den tillämpade mättekniken stöds vanligen också över statsbudgeten genom stöd till riksprovplatsernas arbete med normaliehallningen.